

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
O'RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIMI MARKAZI

SH. REYIMBAYEV, Z. MATNIYAZOV

BOG' VA PARKLARNING DEKORATIV PLASTIKASI

Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma

TOSHKENT
«NISO POLIGRAF»
2017

UO‘K: 75.023.18
KBK 85.125
M 31

Taqrizchilar:

Vahidova U. A. – TTYSI, «Kostum dizayni» kafedrası
mudiri, dotsent, t.f.n.

Mamatmusayev T. Sh. – TAQI, «Arxitektura tarixi va nazariyasi»
kafedra dotsenti, a.f.n.

Mazkur fan o‘quvchilarning badiiy fikrlashini o‘stirish bilan birga, bog‘ va parklarda yangicha ko‘rinishdagi loyihalar yaratish, hayvonot va nabotot olami vakillarini stilizatsiyalash, favvoralar turlari, ularning eskizlarini yaratishda xomaki tasvirlar haqidagi ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi.

O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi markazi ilmiy-metodik
Kengashi tomonidan nashrga tavsiya yetilgan

ISBN 978–9943-4869-7-3

© Sh. Reyimbayev va boshq., 2017
© «Niso Poligraf» 2017

KIRISH

Ushbu fan bo'lajak badiiy ustalarga yuqori didli, boy fantaziyali, borliqqa nafasat bilan ijodkorona yondasha oladigan mutaxassislar bo'lib yetishishlarida muhim o'rin egallaydi. Ularni ilmiy-ijodiy izlanishga chorlaydi. Mazkur «Bog' va parklar dekorativ plastikasi» kursi kasb-hunar kollejarining dizayn san'ati yo'nalishida ta'lim oladigan o'quvchilarga mo'ljallangan.

Mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarga rangli va rangsiz asar namunalari diapozitivlarda ko'rsatiladi. Endilikda ular amaliy mashg'ulotlarda landshaft dizayni haqida ma'lumot olish bilan birgalikda ularning kichik hajmdagi shakllari va chizmalari ustida ishlaydilar.

«Bog' va parklar dekorativ plastikasi» fanini o'rganish davomida o'quvchilar «Biologiya», «Chizmatasvir», «Rangtasvir», «Perspektiva», «Anatomiya» fanlaridan olgan bilimlarini qo'llash bilan barobarida, o'quv jarayonida nazariy, amaliy bilimlar olib, o'qitishning interaktiv, ko'rgazmali uslublaridan, matnli-vizual, audio-vizual kabi texnik vositalaridan foydalanadilar.

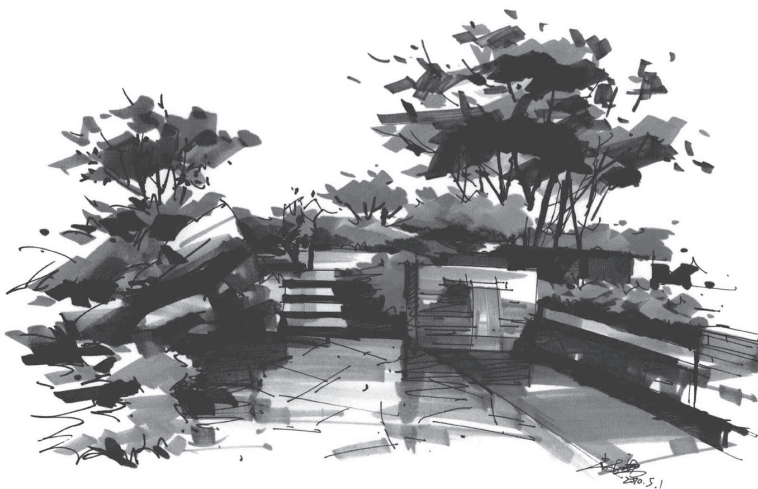
I bob. BOG‘ VA DEKORATIV PLASTIKASI HAQIDA TUSHUNCHA

Zamonaviy jahon madaniyati san’atning ulkan merosiga ega. Arxitekturaning boqiy buyuk yodgorliklari, rassomlik, haykaltaroshlik va amaliy san’atni tadqiq etish bilan birga, badiiy san’atning yana bir turini e’tiborsiz qoldirish mumkin emas. Bu, albatta, bog‘dir (1.1-rasm).

Bog‘ – inson tomonidan yaratilgan mevali daraxtlar va butalar ekilgan maydon. Shuningdek, bog‘da manzarali butalar, gullar o’sadi va tomorqa elementlari joylashishi mumkin.

Bog‘lar, turli turda bo‘lishi mumkin:

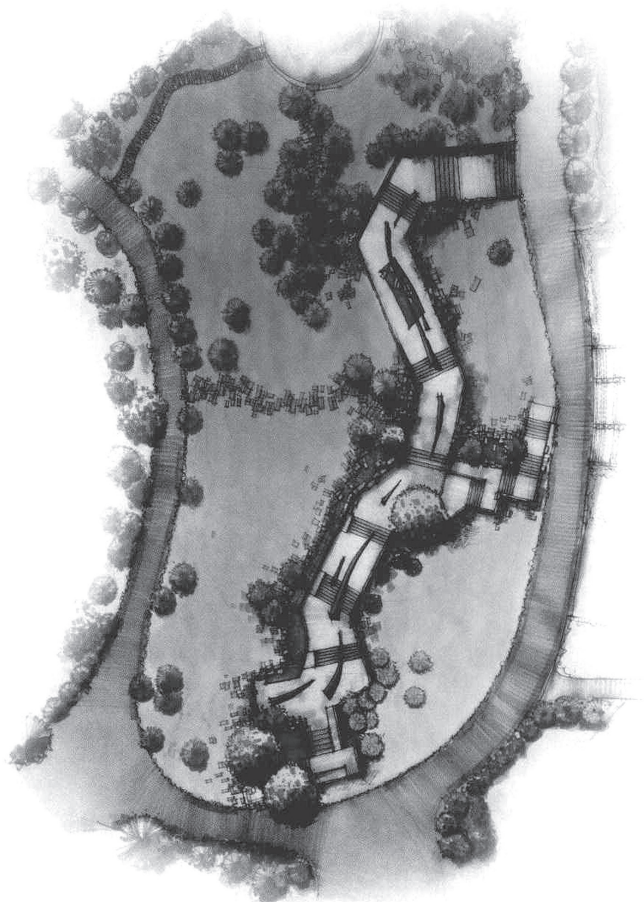
1. Botanika bog‘lari – dunyoning turfa manzillari, turli iqlim zonalaridan jonli o‘simliklar to‘plamlarini namoyish etishga va tadqiqot maqsadiga qaratilgan joy.

1.1-rasm.

2. Mevali bog‘ – ko‘p yillik mevali daraxtlar ekilgan joy.
3. Manzarali bog‘lar.
4. Qishki bog‘.
5. Yapon bog‘i va uning turi – toshlar bog‘i.
6. Xitoy bog‘i.

Shuningdek, ko‘pincha, tomorqada ekilgan reza mevali daraxtlarni ham bog‘ deb ataladi. Bog‘lar bilan shug‘ullanuvchi qishloq xo‘jaligi bo‘limi – bog‘dorchilik deb ataladi.

1.2-rasm.

Bog'larni shakllantirishda uning dekorativ plastikasi katta ahamiyatga ega.

Dekorativ geoplastikasi – landshaft shakllantirishning qadimgi usullaridan biri bo'lib, bunda transformatsiya predmeti yer hisoblanadi. U qurilish materiali sifatida xizmat qiladi (1.2-rasm).

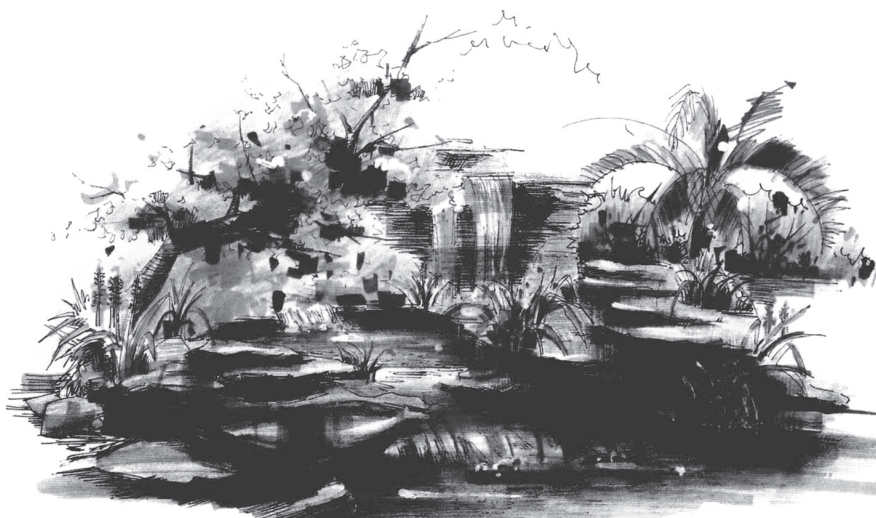
Inson faoliyatining ko'p qismi davomida qishloq xo'jaligidan tortib, arxitektura, muhandislik, sanoat va haykal obyektlarigacha geoplastika uslublaridan foydalanadi. Landshaft dizaynida

1.3-rasm.

geoplastika maqsadni belgilashdan boshlanadi. So'ngra ko'zlangan yer o'rganiladi va qurilish faoliyatining ehtimoli baholanadi.

Landshaft dizaynida geoplastika – vertikal tuzumning bir turi hisoblanadi. Sun'iy tepaliklar, grottolar va terassalar landshaft relyefini o'zgartirish imkonini beradi (1.3–1.4-rasm-lar).

1.4-rasm.

II bob. STILIZATSIYA. O'SIMLIKLAR STILIZATSIYASI. **HAYVONLAR STILIZATSIYASI**

O'simlik dunyosi – jahon bezak san'ati mavjudligi davomida rassomlar, me'morlar va dizaynerlarning ilhom obyekti hisoblanadi. Qadimgi Misrdan boshlab ko'plab naqshlar hamda arxitekturaviy qismlari asosiga lotus gullari, aloe barglari va palma shoxlari olingan, modern uslubi uyg'onishidan avval (XIX asr oxiri – XX asr boshlarida) orxideya gullari, iris, qushqo'nmas va boshqa o'simliklarni monumental va stanok bo'yash san'atidagi barcha turlarda qo'llashgan.

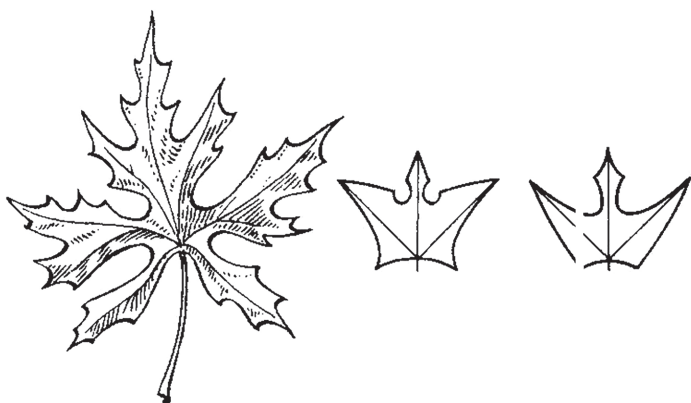
Tabiat obyektlari, ya'ni o'simliklar, hayvonot dunyosi – jonivorlar, parrandalar tabiiy ko'rinishidan ancha soddalashtirilib, eng ixcham ko'rinishlarda tasvirlashga stilizatsiyalash deyiladi. Boshqacha qilib aytganda, stilizatsiya, bu tabiiy shakllarni qayta ishlash demakdir. Stilizatsiyalash yo'llarini bilish, undan samarali foydalana olishni puxta o'zlashtirish – sanoat dizayni, reklama dizaynida, firma belgilarini yaratishda, tasviriy va amaliy san'atning barcha turlarida juda qo'l keladi.

Har bir badiiy uslubda, ma'lum bir tarixiy davrda naqshlar va o'simliklar asosida bezak elementlarini yaratish muhim ahamiyat kasb etgan. Bu esa o'sha davr muallifining individual didiga qarab va atrof-muhit bilan bog'liq o'zining namuna va stilizatsiyasini yaratadi, uni qayta ishlash jarayonida esa yangi badiiy uslubi paydo bo'ladi.

Tabiat obyektlarini tahlil qilishda:

obyektning xarakterli harakatlari;

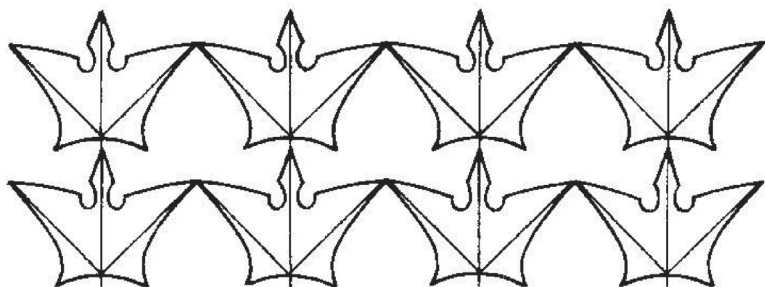
obyektning tashqi ko'rinishdagi xarakterli formalari;

2.1-rasm.

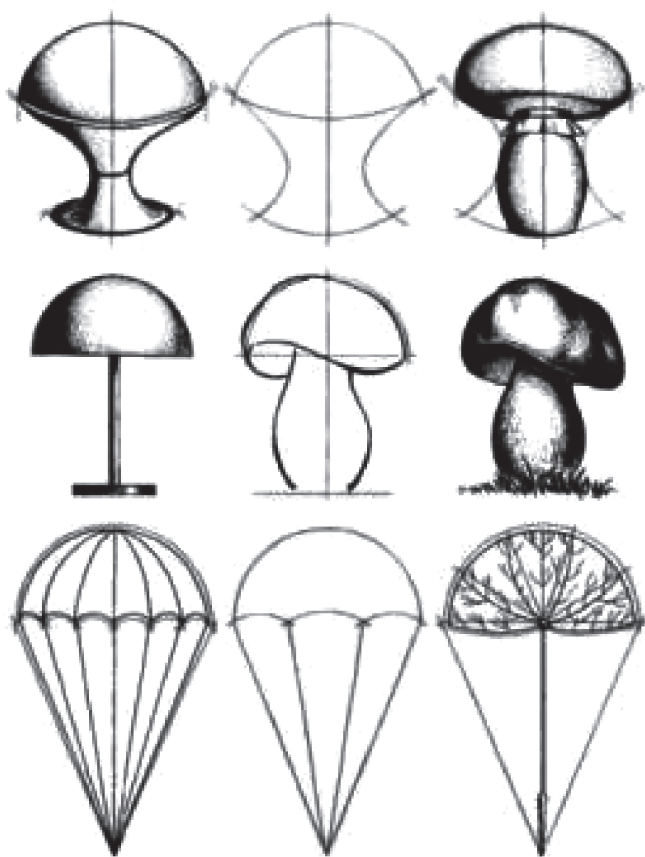
obyektning formalarini geometrik shakllarga moslash kabi jihatlarga e'tibor qaratish lozim bo'ladi.

Insoniyat uzoq yillar davomida o'zi uchun zarur bo'lgan jamiki buyumlarga badiiy bezab berib, takomillashtirib kelgan. San'at va dizayn rivojlanishining hozirgi bosqichida stilizatsiyadan keng foydalanilmoqda. Oddiy ro'zg'or buyumlaridan tortib, kiyim-kechak, kitob, bino bezaklari ham naqsh elementlari yordamida bezatiladi. Xalq amaliy san'atida bezak elementlari tabiatda uchrovchi o'simlik dunyosi: gul, novda, barg, shuningdek, hayvonlar tasviri eng sodda ko'rinishlarda aks ettiriladi (2.1–2.2-rasmlar).

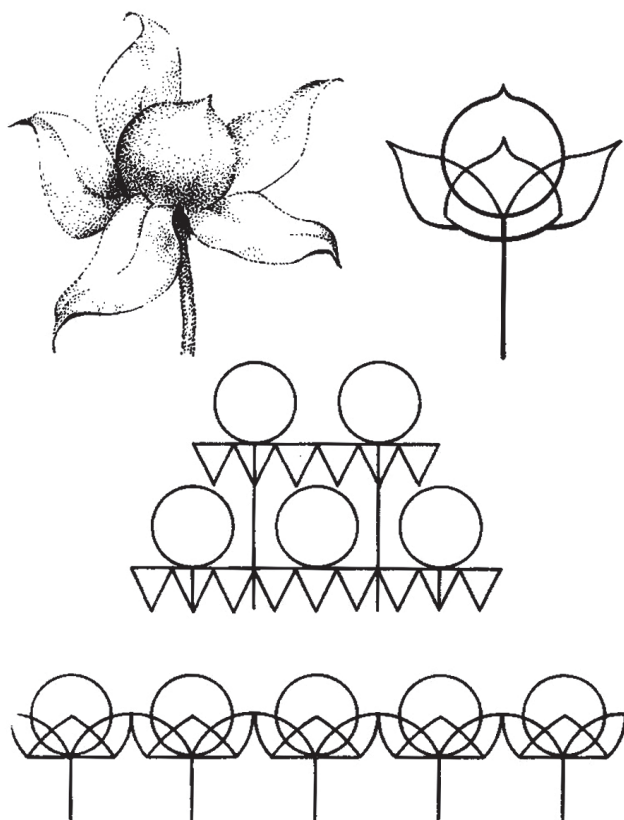
2.2-rasm.

Ma'lumki, har bir naqsh namunasi o'ziga xos naqsh elementlari yig'indisidan iborat. Stilizatsiya, asosan, o'simlik va hayvonot dunyosidan olingan turli shakllar, masalan, butalar, novdalar, shoxlar, barglar, gullar, mevalar va shu kabilarning tabiiy shakllarini qayta ishlash demakdir (2.3-rasm). Bunda tanlangan shaklni naqsh kompozitsiyasi tarkibiga qo'shish mumkin bo'lgan bezak shakliga keltiriladi. Buning uchun naqqosh butun bir yaxlit predmetning tashqi ko'rinishni bir nechta badiiy chiziqlar yordamida aniq, lo'nda qilib tasvirlash talab etiladi.

2.3-rasm.

Xalq ustalari qadimdan qo'llab kelayotgan jami naqshlar tabiat hamda voqeilikning shartli tasviri bo'lishiga qaramasdan o'ziga xos qonun-qoidalarga ega. Bu qonun-qoidalar esa tabiatning o'zidan olingan. Masalan, o'simliklar faqat bir tomonga qarab o'sadi. Majnuntol pastga qarab, xuddi teskari o'sayotgandek tuyuladi. Tabiatning bu qonuni naqshda o'z aksini topgan. Usta chizadigan naqsh shunchaki qog'oz betini to'ldirish uchun emas, balki ongli ravishda tabiat va badiiylik qonun-qoidalariga amal qilgan holda manzara tasvirini chizishdan iboratdir.

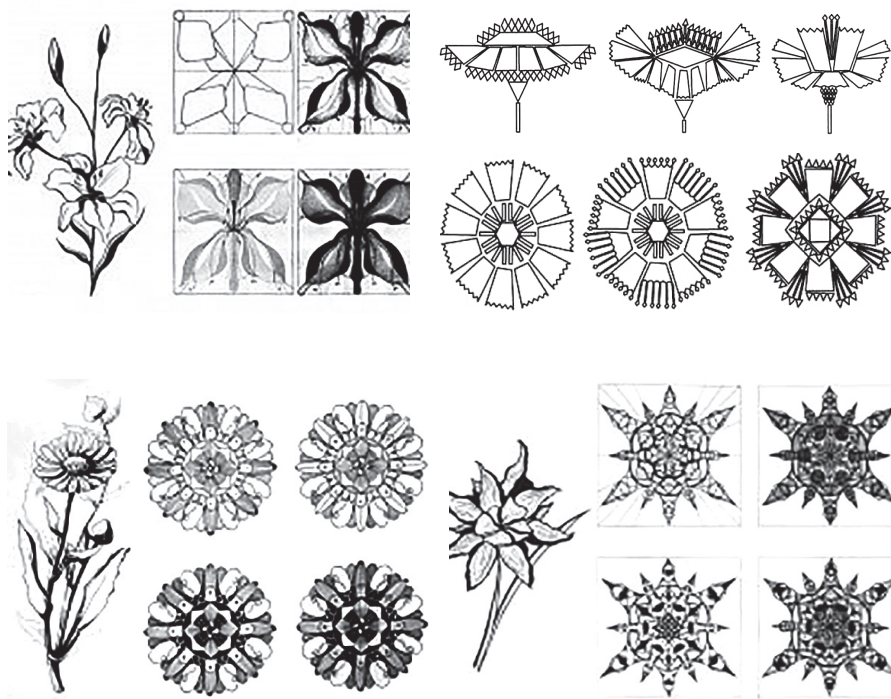

2.4-rasm.

2.1. Tabiat shakllarining uslubga keltirilishi (stilizatsiya)

Naqsh chizishni o'rganuvchilar mazkur uslubni puxta o'zlashtirib olishlari lozim bo'ladi. Chunki ko'pgina naqsh kompozitsiyalari ana shu tarzda qayta ishlangan turli-tuman shakllar, tasvirlar yordamida tuziladi (2.4–2.6-rasmlar).

Umuman olganda, stilizatsiya birinchi o'rinda ijodiy ishdir. Van Gog, Sezan, Pikasso, Matis, Leger, Lentulova, Filonov, Kuprin, Saryan va boshqa ko'plab xorijiy va mahalliy rassomlarning mashhur stilizatsiyalangan ishlari butun dunyoga tanilgan.

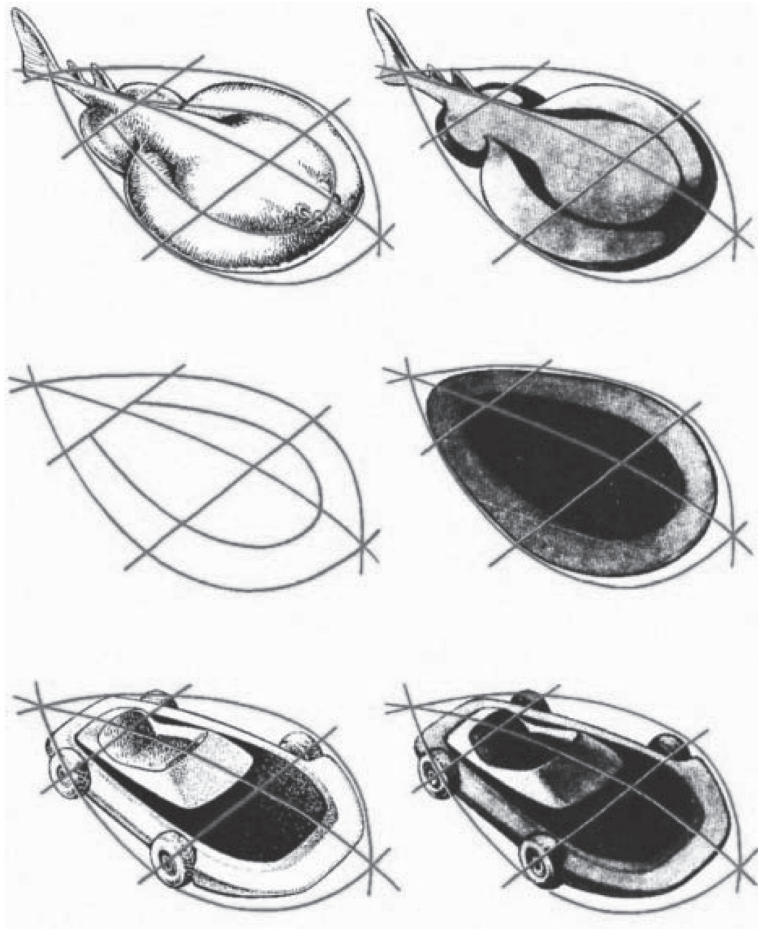
2.5-rasm. O'simliklar stilizatsiyasi. Modern uslubi

2.6-rasm. Daraxt stilizatsiyasi

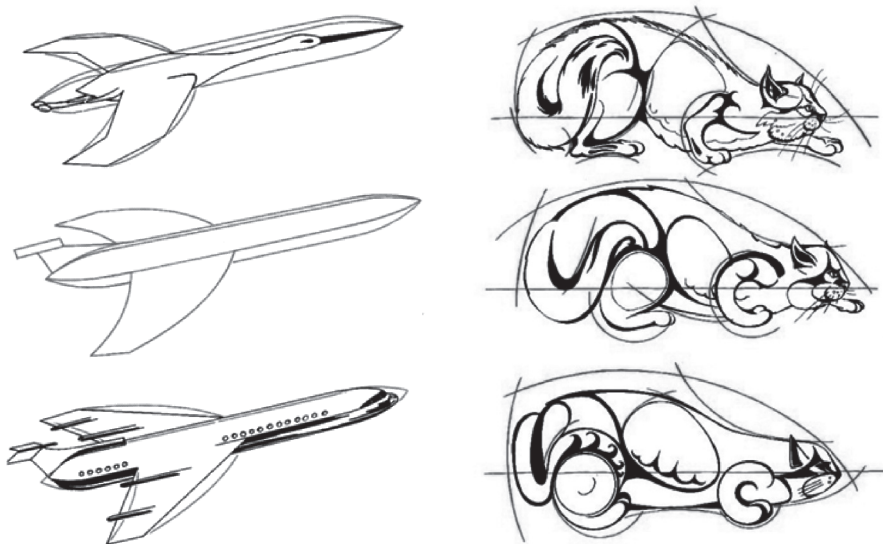
2.2. Hayvonlar stilizatsiyasi

Hayvonlarning stilizatsiyalangan tasviri ham muayyan qoidani talab etadi. Manzarali shakllarni kashf etishda, uning tabiiy faktura xossasidan foydalanish mumkin. Lekin shuni yodda tutish kerakki, bu faktura shaklni buzmasligi lozim. Shuning uchun, bezaklarni shakl yoʻnalishi boʻyicha joylashtirish lozim (2.7-rasm).

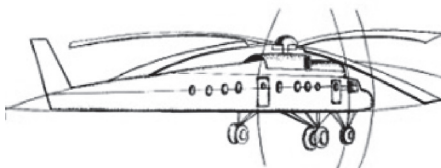
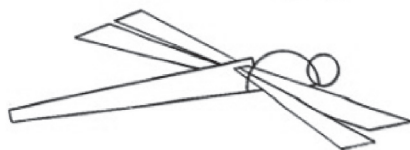
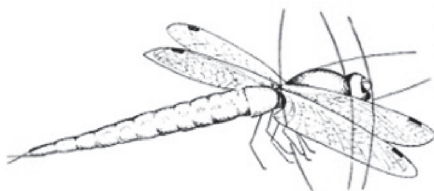
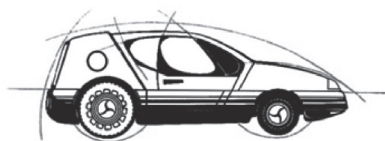
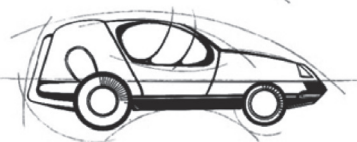
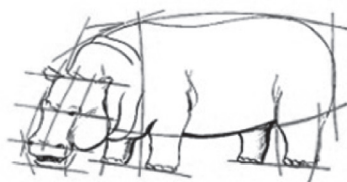
2.7-rasm.

Ortiqcha detallar siluet yaxlitlikni hamda umumiy idrok qilish kompozitsiyasini murakkablashtirishi mumkin. Siluet kesilmasdan, oddiy geometrik shaklga mos kelgani ma'qul (2.8-rasm).

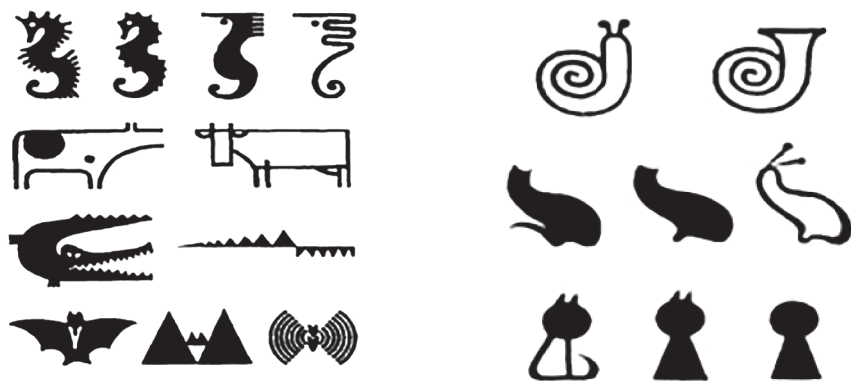
2.8-rasm.

Ba'zan obyektning xususiyati yetakchi rol o'ynashi mumkin (2.9-rasm). Ataylab, uning qiymatini bo'rttirib tasvirni «charx-lash» mumkin. Tana shakli, tumshuq, qush patlari va boshqa qismlari tasvir xarakterini namoyon qiladi.

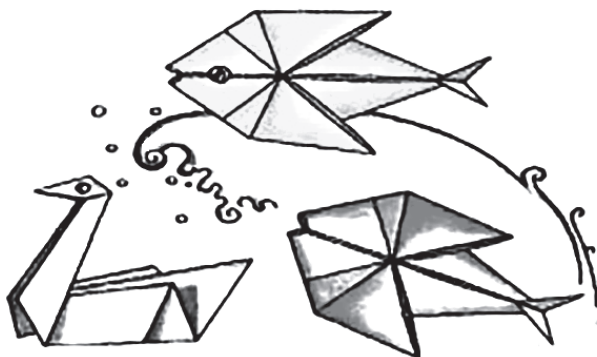
2.9-rasm.

Dengiz oti tasviri shakli shunday darajaga olib kelganki, so'nggi stilizatsiyada ixtiyoriy qismni olib tashlasa, boshqa ma'noni beradi (2.10-rasm).

2.10-rasm.

Tashqi ko'rinishdan tashqari, tasvirlayotgan hayvonning boshqa bir xususiyati-belgisini ifodalash mumkin (2.11-rasm). Misol uchun, bir sigirning mo'rashi yoki tikilib turishini, tajovuzkor timsoh holatini chizish mumkin.

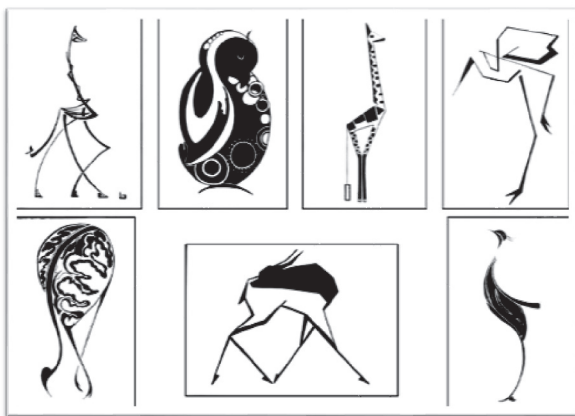
2.11-rasm.

Shilliqurt va musiqa cholgʻusidagi spiral kabi grafik elementi mavjud, lekin har bir belgida muayyan element ularning maʼnosini oʻzgartiradi (2.12-rasm).

2.12-rasm.

Shunday chegara holatlar borki, bir belgi umuman hech narsani anglatmasligi mumkin yoki shunga oʻxshash boshqa predmetni eslatishi mumkin. Bir predmetning shakli qandaydur element qoʻshilishi bilan boshqa predmetga aylanishi mumkin (2.13–2.14-rasmlar).

2.13-rasm.

2.14-rasm.

III bob. O‘SIMLIK YORDAMIDA DEKORATIV RELYEF YARATISH

Vazifa: *O‘simliklar yordamida dekorativ relyef yarating (3.1-rasm).*

3.1-rasm.

Relyef haqida tushuncha

Relyef (frans, *relief*, lot. *relevo* – ko‘taraman) – yer yuzasi, okean va dengiz tubidagi tashqi ko‘rinishi, o‘lchamlari, kelib chiqishi, yoshi va rivojlanish tarixiga ko‘ra turli-tuman notekisliklar: tog‘, tekislik, adir, yassitog‘, tepalik, qir, vodiy,

botiq, soylik, jarlar va boshqa past-balandliklar majmuyi (3.2-rasm). Relyef kattaligiga ko'ra quyidagi toifalarga ajratiladi:

- megarelyef (materik do'ngliklari, okeanlar tubi), shuningdek, bir qadar kichikroq bo'lgan shakllar (tog' sistemalari, tekisliklar);

- makrorelyef (tog' tizmalari, tog'lar oralig'idagi botiqlar, qirlar, pasttekisliklar);

- mezurelyef (jarliklar, suvosti kan'onlari, tepaliklar);

- mikrorelyef (karst chuqurliklari, jarlar, do'ng tepa, dasht tepaliklari va boshqalar);

- nanorelyef (juda kichik chuqurchalar, do'ngchalar va boshqalar).

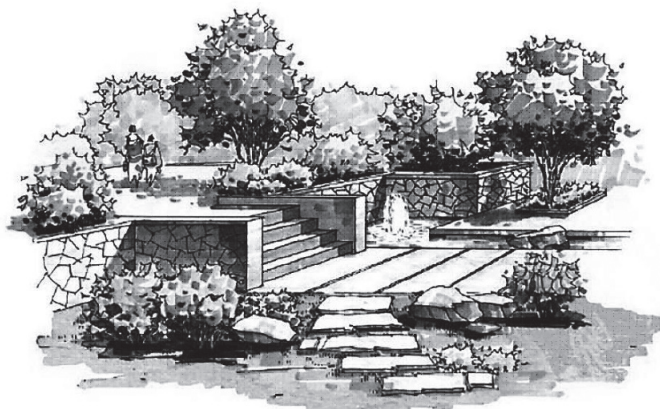

3.2-rasm.

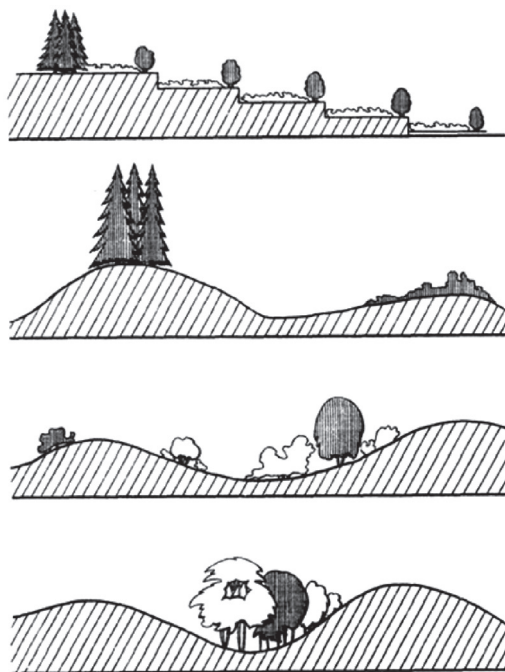
Bu bo'linish shartli ravishda ajratilgan. Muhim orografik birliklarni tavsiflovchi relyefning tashqi yoki morfografik belgilari, shuningdek, uning miqdoriy xususiyatlari relyefni kompleks baholash uchun har doim ham ishonchli asos bo'la olmaydi, chunki bir xil tashqi ko'rinishga ega shakllarning kelib chiqishi va rivojlanishi turlicha bo'lishi mumkin.

3.1. Relyef va geoplastika

Zamonaviy landshaft san'atida relyef katta ahamiyatga ega. Shaharlarning o'sishi ularning yer fondini saqlab qolishiga undaydi. Shahar chegarasi kengayganda, topografiya va geologiya jihatidan qurilish uchun yaroqsiz hududlari: jarliklar yonbag'irlari, siljish yonbag'irlarini, o'z navbatida, ko'kalamzorlashtirish maqsadida rejalashtiriladi. Relyef landshaftning eng barqaror qismi bo'lib, ekologik va plastik asosini tashkil etadi. Mavjud klassifikatsiyalar hamda landshaft san'atining xususiyatini hisobga olgan holda, uch sinfga bo'lishimiz mumkin: ijobiy shaklli relyef, salbiy shaklli relyef va neytral. Birinchi guruh tog', tepaliklar, ikkinchi guruh

3.3-rasm.

3.4-rasm.

chuqurliklar, kotlavanlar, amfiteatrlar va yonbag'irlarni o'z ichiga oladi. Uchinchi guruhga katta qiyalikka ega bo'lmagan relyeflar kiradi.

Relyef shakli bog'ning hajmli tizimiga va maydon tashkil etishga katta ta'sir etadi (3.3-rasm).

Relyef shakliga qarab bog'larni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin: tekis yerdagi bog'lar, tepaliklardagi bog'lar, tog' vodiylari, jarliklardagi bog'lar. Buzilgan joylardagi bog'lar maxsus guruhni tashkil etadi (3.4-rasm).

- 1) relyefda o'simliklardan foydalanish – terassada o'simliklarga urg'u berish;
- 2) tepalikning yaqqol ko'rinishiga erishish;
- 3–4) obodonlashtirishga misollar.

***IV bob.* HAYVONLAR STILIZATSIYASI YORDAMIDA HAJMLI RELYEF YARATISH**

*Vazifa: Hayvonlar stilizatsiyani o'rgangan holda (2-mavzu)
hajmli relyef yarating.*

V bob. MOZAIKA

Mozaika (frans. *mosaïque* – muzalarga bag‘ishlangan) – bir xil yoki turli xomashyo (koshin, tosh, yog‘och, marmar, metall va boshqalar) bo‘laklaridan ishlangan tasvir, naqsh. Mahobatli (monumental) bezak san‘atining asosiy turlaridan (5.1-rasm). Asosan, binolar, amaliy san‘at asarlarini bezashda, dastgoh san‘ati asarlari yaratishda qo‘llanadi. Mozaika yig‘ishning 2 xil usuli farqlanadi: naqsh (tasvir) mustahkamlovchi modda (ohak, sement, mum va boshqalar) surtilib, bezatilayotgan yuzaga mayda bo‘laklardan to‘g‘ridan to‘g‘ri terib hosil

5.1-rasm.

qilinadi; teskari terishda rasmlı qog‘oz yoki matoga bo‘laklar o‘ng tomoni bilan yopishtiriladi, so‘ng teskari tomoniga mustahkamlovchi modda surtilib, bezatilayotgan yuza (devor yoki shift)ga biriktiriladi.

Turli ranglarda bo‘yalgan doiralardan iborat eng qadimgi mozaika miloddan avvalgi 3 ming yillikka mansub. Mozaika qadimiy Sharq mamlakatlarida, antik davr va o‘rta asrlarda Vizantiya, Italiya, Gruziya, Qadimiy Rusda rivojlangan. G‘arb, Yevropa san‘atida bezak mozaikalar keng tarqalgan (5.2–5.3-rasmlar).

5.2-rasm.

5.3-rasm.

Islom mamlakatlarida XIII–XIV asrlarda koshinli mozaika rivojlangan, qoliplar asosida ishlangan bo‘laklar yig‘ilib, murakkab naqsh (tasvir)lar hosil qilingan. XIV–XV asrlarda Samarqand va Buxorodagi binolar peshtoqiga ishlangan mozaikalar jozibadorligi bilan diqqatni tortadi (5.4-rasm).

5.4-rasm.

XVIII asrda Yevropada (jumladan, Rossiyada M. Lomonosov tomonidan) mozaika qayta tiklangan (dastgoh portretlar va batal kompozitsiyalari yaratilgan). «Modern» va milliy romantik oqim ustalari mayolika (koshin)li mozaika usulidan foydalanganlar (A. Gaudi (ispan), V. Vasnetsov, M. Vrubel (rus) va boshqalar). Yirik boʻlaklardan tuzilgan mozaikada koʻzga tashlanuvchi mahalliy ranglar uygʻunlashtirilib tuzilgan kompozitsiyalar koʻp uchraydi (R. Guttuzo, D. Rivera va boshqalar) (5.5-rasm).

5.5-rasm.

XX asrning 30-yillaridan san'atlar sintezi masalalariga qiziqish ortdi, mozaika ham rivojlandi (5.6-rasm).

O'zbekistonda 1960-yillardan (ayniqsa, Toshkent zilzilasidan keyin) mozaika keng tarqaldi, jamoat va turarjoy binolari bezagida keng qo'llanilmoqda (Toshkentdagi Amaliy san'at

5.6-rasm.

muzeyi, «Paxtakor» metro bekati bezaklari va boshqalar). Asrlar davomida rivojlanib kelayotgan qadimiy koshinkorlik anʼanalari keng qoʻllanilgan holda jamoat binolari, meʼmoriy obidalar ajoyib mozaika namunalari bilan bezatilmoqda: Imom Buxoriy yodgorlik majmuyi, Oliy Majlis binosi, Oʻzbekiston konservatoriyasi binosi va boshqalar.

Mozaika uslubiga koʻra quyidagi turlarga boʻlinadi:

1. Parketri.
2. Intarsiya.
3. Inkrustatsiya.
4. Blokli mozaika.

5.1. Parketri

Asosan to'g'ri burchakli, geometrik shakllar ishlatiladi. Bunda juda oddiy tasvir: abstraksiya yoki naqsh bo'lishi mumkin.

Keng tarqalgan va eng ko'p ishlatiladigan materiallar: smalta va daraxt (noyob turlardan, maun, gul daraxti, binafsharang daraxt, palma va limon daraxti). Bunday rasmlarda, odatda, metallar (mis), fil suyagi, toshbaqa qobig'i kabilardan foydalaniladi (5.7-rasm).

5.7-rasm.

5.2. Intarsiya

Intarsiya mozaik tasvir figurali tasvir ko'rinishiga keladi. Intarsiya Italiyada Uyg'onish davrida rivojlangan bo'lib, mozaika bilan mebel, devorlar, asbob-uskunalarni bezatishgan. Materiallardan fil suyagi, tosh, asosan, daraxt ishlatilgan.

Naqshlar ekzotik o'simliklarni yoki geometrik naqshlarni eslatadi (5.8-rasm).

5.8-rasm.

5.3. Inkrustatsiya

Inkrustatsiya turli plastinalar kesilishidan amalga oshiriladi. Bu usul kamdan kam hollarda ishlatiladi. Chunki u o‘ta murakkab va ko‘p mehnat talab qiladi (5.9-rasm).

5.9-rasm.

5.4. Blokli mozaika

Blokli mozaika – chizilgan yoki namuna donalari (blokklar) dan iborat mozaik tur. Mozaikaning, bu turi, qadimiy Sharqda paydo boʻlgan boʻlib, Italiyada «chertozianskaya» deb atalgan.

Anʼanaviy materiallari: smalta (xira shisha yoki shisha metall oksidi bilan), sopol, shisha, yogʻoch va marmar. Ekzotik materiallardan: qimmatbaho toshlar, fil suyagi (Yunoniston va Rimda keng ishlatilgan), yaxshi yogʻoch (qora, qizil, va hokazo) (5.10-rasm).

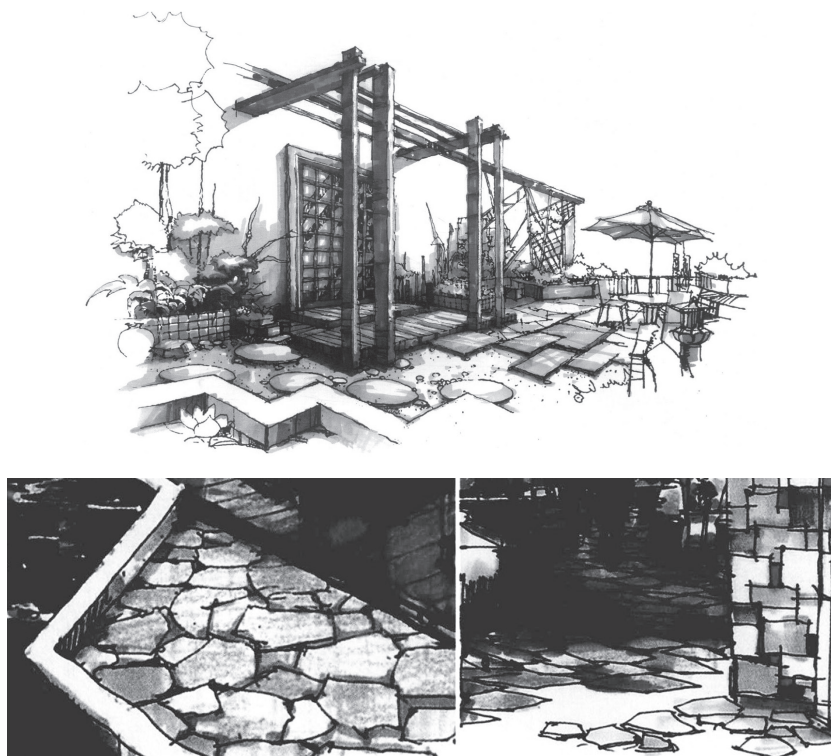
Yangi va noanʼanaviy materiallarga singan tuxum puchogʻini toshli devorga darz ketgan effektini berish yoki gullash tasvirini yaratish chogʻida ishlatiladi. Taʼsirni kuchaytirish uchun, odatda, boʻyoqlar qoʻshiladi.

5.10-rasm.

VI bob. YO'LKA UCHUN MOZAIKA PLITKASINI YARATISH

Birinchidan, yo'lka uchun mozaika plitkasini yaratishdan avval eng muhimi, funkcionallikka e'tibor berish darkor. Yo'lkangiz qanchalik chiroyli bo'lmasin, uni podiumga aylantirmaslik uchun, yo'lak juda qisqa va qulay bo'lishi zarur (6.1-rasm).

6.1-rasm.

Ikkinchidan, dizayner ishlatadigan materiallarning ahamiyatligi darajasiga e'tibor bering. Agar siz har kuni verandani yuvish imkoniyatiga ega bo'lmasangiz, yo'lakni yaxlit qilib, tosh yoki beton bloklaridan foydalangan ma'qul (6.2-rasm).

6.2-rasm.

6.3-rasm.

Unutmang, hovlingiz dizayni yo‘laklaringiz uslubidan farqli bo‘lmasligi kerak (6.3-rasm).

Mozaika plitkasini yaratishda yo‘laklar va to‘siqlarga alohida e‘tibor qaratish lozim. Dizayn qonuniyatlariga ko‘ra, ular bir xil uslubda yasalgan va birlashtiruvchi rang yoki dizayn elementlariga ega bo‘lishi kerak (6.4-rasm).

Odatda, yo‘laklarning eni hovlining maydonidan kelib chiqib tanlanadi: standartga ko‘ra 1–1,5 metr, kichik dekorativ yo‘laklar esa 0,5 metrdan oshmaydi (6.5-rasm).

Bundan tashqari, bo‘lajak yo‘lak uchun o‘ylangan chiroyli rejangizni e‘tiborga olmasdan ham eng qisqa, tez marshrutlarni tanlagan ma‘qul. Asosiysi, keng chiziqlar birinchi o‘rinda chidamli va qulay bo‘lishi kerak, tor yo‘llar esa, uy egalariga barcha hududga qiyinchiliksiz borish imkoniyatini berishi kerak. O‘tkir burchaklar va xavfli qayilishlar bo‘lmasligiga harakat qiling (6.6-rasm).

6.4-rasm.

6.5-rasm.

6.6-rasm.

6.7-rasm.

Ustida suv to‘planmasligi uchun, agar yo‘lak gulzor orqali o‘tadigan bo‘lsa, uni yerdan bir necha santimetr yuqoriga ko‘tarish zarur (6.7-rasm).

Bog‘ yo‘laklarini yaratishda toshli, yog‘och, beton va xo‘jalikdagi bor materiallar (shishadan tortib plastik qopqoqlargacha)dan foydalanish mumkin (6.8-rasm).

6.8-rasm.

6.1. Beton plitkalari

Bog‘ dekori uchun, eng tejamli va chidamli materiallar qatoriga, asosan, betonni misol qilishimiz mumkin. Bunday yo‘laklar sovuqqa chidamli, boshqa qoplamalarga qaraganda, ancha uzoq vaqt xizmat qiladi. Bundan tashqari, beton plitkalaridan noodatiy yo‘lak qilib, har qanday shakl va hajmni berish mumkin. Shuningdek, ustki rang qoplamini o‘zgartirish

ham oson, asosiysi, maxsus bo‘yoqlardan vaqtida va kerakli miqdorda foydalanish shart (6.9-rasm).

6.9-rasm.

Beton plitkalari modern yoki *high-tech* uslubida qilingan bog'larga chiroyli ko'rinish beradi. Bu materialga xos qattiqlik va sovuqlik metall va plastmassaga mos keladi, shuningdek, bunday yo'laklarni yuvish va tozalash ham oson.

6.2. Tabiiy toshdan terilgan yo‘lkalar

6.10-rasm.

Ko‘pchilik dizaynerlar, aynan, shu material (tosh)ni ham chidamliligi jihatidan, ham estetik tomondan eng yaxshi tur deb hisoblashadi. Aslida, tosh maysazorni o‘ragan gullar, butalar va daraxtlar orasida har qanday boshqa materialga qaraganda ancha tabiiy ko‘rinadi (6.10-rasm). Ammo bu materialdan foydalanishning moddoy jihatdan nisbatan qimmatligi va ishlov berishda murakkabligi kuzatiladi.

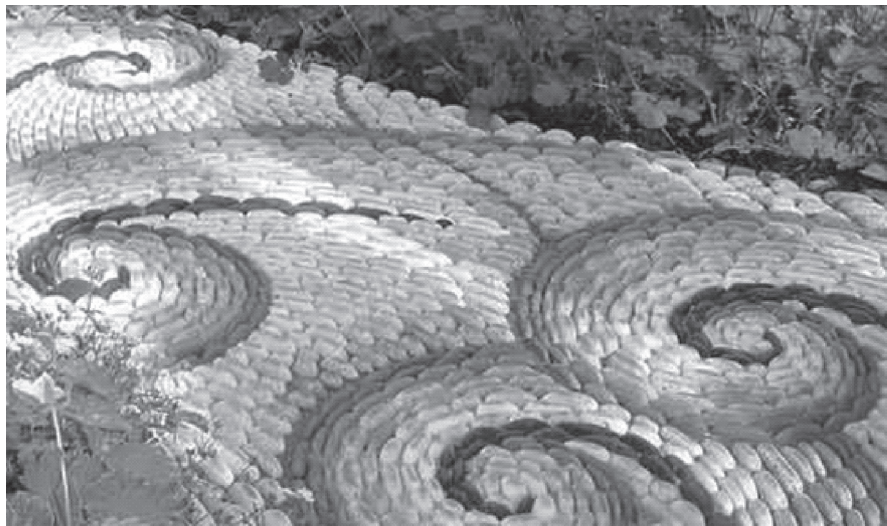
Tosh yo‘laklardan foydalanganda, eng yaxshisi, uni sun‘iy bo‘shliqqa aylantirmaslik uchun uning rang va teksturasini saqlab qolish lozim. Ayniqsa, marmar, labrador, granit, ohaktosh va basalt eng mashhur qoplamalar hisoblanadi (6.11-rasm).

6.11-rasm.

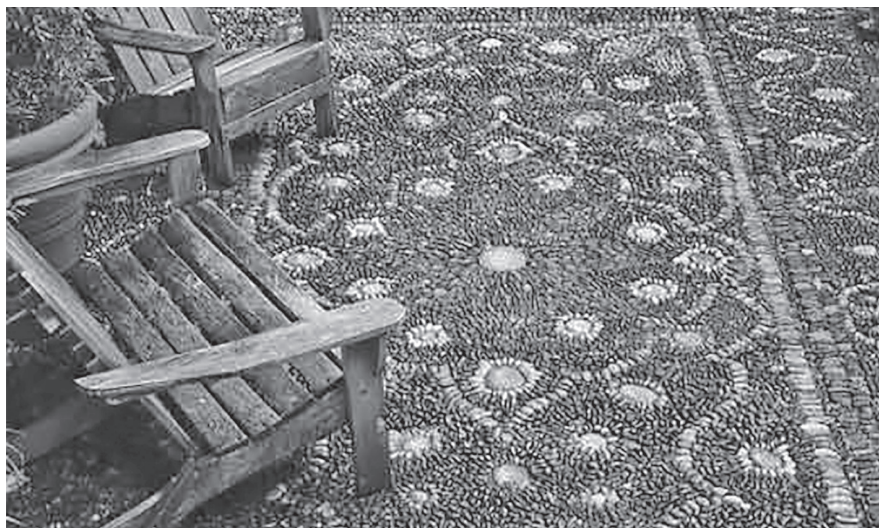
6.3. Shag'al

Shag'al-toshdan foydalanish hamyonboblighi bilan ahamiyatlidir. Bunday yo'lak yaratishda aniq chegarani chizish va materiallarni to'g'ri miqdorda olish zarur bo'ladi (6.12-rasm).

6.12-rasm.

Qoplamaning ushbu turi barcha bog‘ga to‘g‘ri kelmaydi, bunday yo‘lak bilan ishlaganda, shag‘al loyga qorishib ketmasligi uchun atrofdagi loydan chegaralab himoya qilish zarur (6.13–6.14-rasmlar).

6.13-rasm.

6.14-rasm.

Yana bir tez-tez qoʻllaniluvchi noyob materiallardan biri mulchadir. Mulcha – juda yirik qum yoki turli rangdagi mayda shagʻal kabi, bunda yoʻlaklar oʻrni oʻyilib, oldindan tayyorlab qoʻyilgan joyga toʻkiladi. Uning yagona kamchiligi – yomgʻirli kunlarda atrofidagi yer bilan qorishib ketishidar.

6.4. Gʻisht-klinker

Gʻishtli yoʻlkalar (boshqa qoplamalarga nisbatan) parvarishtalab, chidamlilik darajasi past, lekin uning noyob, issiq ranglari va nisbatan arzonligi bilan ahamiyatlidir. Bundan tashqari, bu qoplama bilan ishlash – juda qiziqarli, demontaj qilish va uni yuvish juda oson (6.15-rasm).

6.15-rasm.

6.16-rasm.

Ushbu turkum plitka yo‘laklarni o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, kantri uslubidagi dizaynga juda mosdir. Iliq ranglar farovonlik muhitni yaratadi, istalgan loy, kirlarni yuvib tashlash mumkin, lekin plitakalar ustki qoplarning mo‘rtligi, ko‘pincha, qayta xarajatga olib keladi (6.16–6.17-rasmlar).

6.17-rasm.

6.5. Taxta

Yog‘och-taxta materiallar ekologik jihatdan sofliги bilan farqlanadi. To‘g‘ri tanlangan, suvga bardoshliгi tomonidan qayta ishlangan taxtalardan qilingan yo‘lkalar hovlini Sharq ertagiga aylantirib, har qanday mehmonni ajoyib Yaponiya dunyosini his etishga undaydi. Bu qoplamalar ham alohida e‘tibor talab etadi (6.18-rasm).

6.18-rasm.

6.6. Qadam-toshlar – «Steppingstones»

XXI asrning eng noodatiy va mashhur yo‘lak turi, Yevropa yangiligi – «qadam-toshlar». Ko‘pincha ularni yaratish uchun kesilgan xoda, katta toshlar yoki katta plitkalar ishlatiladi. Bundan tashqari, qayta ishlovga birmuncha murakkab bo‘lgan materiallar (plastik qopqoqlar, shisha bo‘laklar va h.k.) tobora ommalashib bormoqda (6.19-rasm).

6.19-rasm.

Ayniqsa, qadam-toshlarning original xususiyati – ularning quyma betonda ishlangani. Buni yaratishda qolip va sement olishga to‘g‘ri keladi. Agarda sizga sementning kulrang rangi yoqmasa, maxsus bo‘yoq qo‘shib bu muammoni hal qilish mumkin (6.20-rasm).

6.20-rasm.

6.7. Qo'lda yasalgan yo'lkalar

Aralash yo'lkalar, ko'pincha, topilishi oson bo'lgan qurilish materiallari qoldiqlaridan yaratilgan bo'ladi. Bunday yo'lkalar hech qanday xarajatlarni talab qilmaydi va vaqtni tejaydi (6.21-rasm).

Bog' yo'lkalarini yaratishda istalgan shakllarni tanlashingiz yoxud o'z xohoshingizga ko'ra dizayn yaratishingiz ham mumkin. (6.22–6.28-rasmlar).

6.21-rasm.

6.22-rasm.

6.23-rasm.

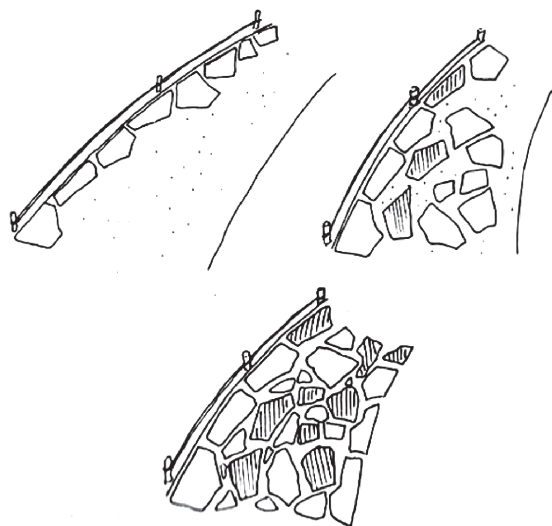

6.24-rasm. Singan plitkadan terilgan mozaika – patio.

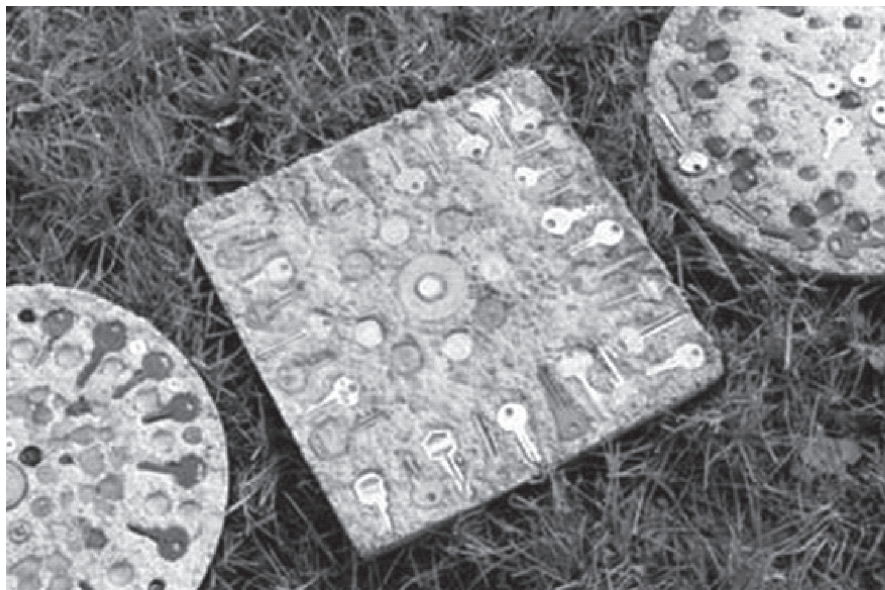

6.25-rasm.

Singan plitkadan mozaika terish sxemasi

6.26-rasm.

6.27-rasm.

6.28-rasm.

VII bob. ARXITEKTURA ELEMENTLARI ASOSIDA BOG‘ VA PARK YO‘LKALARINI YARATISH

Vazifa: Arxitektura elementlariga bog‘lab, bog‘ va parkka yo‘lka yarating va eskizini chizing.

Jamoat joylarida, bog‘ yoki parklarda, albatta, arxitektura elementlariga urg‘u berish lozim. Past to‘siq, skameykalar, gul vazalari, toshlar, suv qurilmalari, manzarali o‘simliklarni bir-biriga bog‘lab, ma‘lum bir o‘ylangan kompozitsiya asosida kiritish kerak. Maxsus rejalangan yo‘lkani esa, *alleya tarmog‘i* deb atash mumkin. Yo‘lka marshruti tog‘ri yo‘nalgan bo‘lib, kerakli punktlarga yetkazishi, yo‘lkadan o‘tuvchi aholi soniga mos ravishda bo‘lishi kerak. Yo‘lkada qayilishlarga u yerda tikanli o‘simliklar xalaqit qilmasligiga e‘tibor berish lozim (7.1-rasm).

Yo‘lkaning qoplamasi bog‘ yoki park bilan uyg‘unlashib, uni chegaralovchi konstruksiya fakturasidan ajralib qolmasligi kerak. Bunday yo‘lkalar yaxshi yoritilgan bo‘lishi lozim (7.2-rasm). Bo‘g‘dagi yoritgichlar dekorativ xususiyatga ega bo‘lsa, yo‘lkaning dizaynini yanada ko‘rkamlashtiradi. Yo‘lka favvora tomon tog‘ri yo‘nalgan bo‘lib u yerda hordiq uchun skameykalar bilan bog‘langan bo‘lishi kerak.

Favvora yoki sharsharadan tushayotgan suvning shaldirashi transportning shovqinini to‘sib turadi.

7.1-rasm.

7.2-rasm.

VIII bob. O'SIMLIK VA HAYVONLAR MAVZUSIDA YO'LKA UCHUN PLITKALAR YARATISH

Vazifa: O'simlik va hayvonlar mavzusida yo'lka uchun plitkalar yarating va eskizini chizing.

Avvalgi mashg'ulotlarda plitkalarining turlarini va ularning qanqay qilib yaratilishi (6-mavzu) hamda hayvon va o'simliklarning stilizatsiya asoslari, turlari tahlil qilindi (2-mavzu). Ushbu ikki mavzuni birlashtirgan holda, o'simlik va hayvonlar mavzusida yo'lka yaratib ko'ring.

IX bob. «BOLALIK» MAVZUSIDA BOG‘ VA PARK LOYIHASINI YARATISH

Hozirda maxsus bog‘lar va parklar juda keng ommalashib bormoqda. Ulardan biri – bu bolalar bog‘i yoki parki (9.1-rasm).

Bolalar parkining asosiy vazifasi – bolalarga faol dam olishni tashkil etish, ularni jismonan rivojlantirish, ijodiy ishlarga yonaltirish, hayotlarini sarguzashtlarga boyitish kabilardir.

Bolalar bog‘larining ahamiyati undagi mavjud qurilmalarga bog‘liq. Kattalar nazorati ostida bolalar bir-biri bilan quruvchi kasbini o‘rganishadi, dengiz portidagi dengizchilarga taqlid qilishadi va hokazo.

Bolalar istirohat bog‘ining landshaftida tabiiy manzarali qiyofani aks ettirish maqsadga muvofiqdir – bular suv havzalari, «qishloq», «maydon», «tog‘lar» va «daryolar» (9.2-rasm).

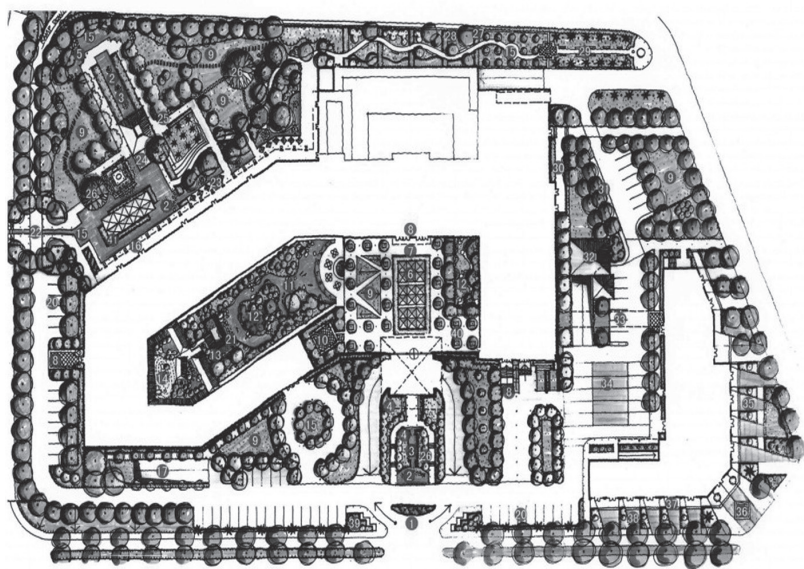
Har bir joydan tegishli uskunalar joy olmog‘i kerak, masalan, o‘rmonda kulba, suvda kema. Floraning har xil turlari bilan bolalar shu yerda ilk bor tanishishadi: yorqin rangdagi gullar, meva va manzarali daraxtlar va hokazo. Bu yerdan qulay labirint, yashil tunnel – «xonalar», favvorali-surprizlar va boshqa qiziqarli zonalar joy olishi mumkin. Ammo to‘siqlar ko‘p bo‘lishi kerak emas, asosan, maysazorli ochiq maydon tashkil qilish kerak.

Bolalar bog‘lariga, odatda, fauna kiritishga intilishadi. Bolalar bevosita hayvonlar bilan aloqada bo‘lishga intilishadi. Buning uchun, kichik bir platform bilan mo‘jaz fermalar, qushlarga ozuqa berish, ekskursiya tashkil qilinadi.

Funksional joylar soni maydon o‘lchamiga bog‘liq, u 3 gektardan 20 gektargacha – o‘rtacha intervalda bo‘lishi

9.1-rasm.

9.2-rasm.

mumkin. 10 gektardan ortiq bog‘ning funksional zonolari kengroqdir: madaniy-ma‘rifiy, sport-sog‘lomlashtirish tadbirlarini tashkillashtirish, tabiat qo‘ynida dam olish va sayrlar.

Me‘moriy inshootlar, maydonchalar uskunalar hajmini ma‘lum yosh guruhlariga bo‘yicha ajratishadi (2–5, 6–7, 8–10, 11–13 va 14 yoshdan katta).

Bog‘larning maxsus elementi: «sarguzashli» «transportli» «o‘yin shaharchalari» bo‘lishi mumkin.

Sarguzasht maydonchalari maxsus uslubda bo‘ladi. Qurilish maydonchalari bolalarni mustaqil konstruktsiya yaratishga undaydi (9.3-rasm).

So‘nggi yillarda transport sohasiga xos qurilishlar keng tarqaldi: pedal avtomobillar, velosiped va Skuter minish esa bolalarga yo‘l qoidalarini o‘rgatish uchun mo‘ljallangan. Bolalar

9.3-rasm.

yoshiga qarab, landschaft sharoiti, tematik mazmun har xil bo'lishi mumkin (9.4-rasm).

9.4-rasm.

Sport bog'lar yashil landschaft o'rtasida joylashtirilgan bo'lib, sport, madaniy va ma'rifiy komplekslari bo'lishi kerak. Me'moriy va fazoviy tarkibi, birinchi navbatda, bu yerda musobaqalar o'tkazish va trenirovka qilish maydoni bilan farq qiladi. Bu yerda binolar va xiyobonlar boshqa bog'larga nisbatan hududning ancha katta qismini egallaydi. Ko'kalamzorlashtirishni shamolga, shovqinga qarshi, bir maromda quyosh tushishi, koptok ko'rinishi uchun bir rangdagi fon bo'lishi va shu kabilarni inobatga olish kerak (9.5-rasm).

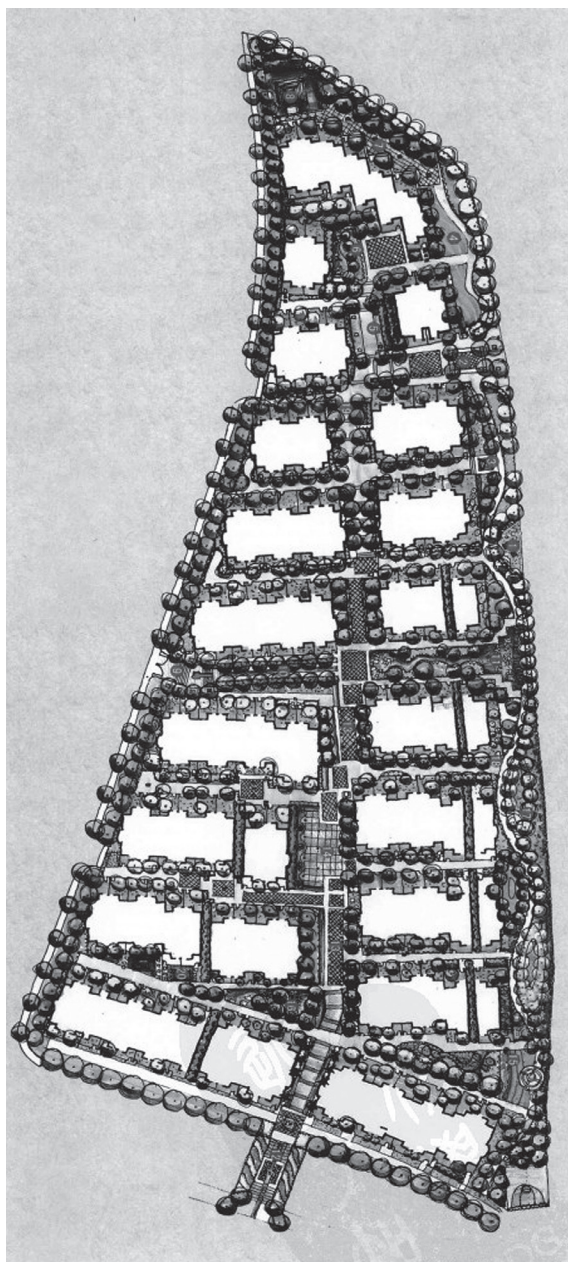

9.5-rasm.

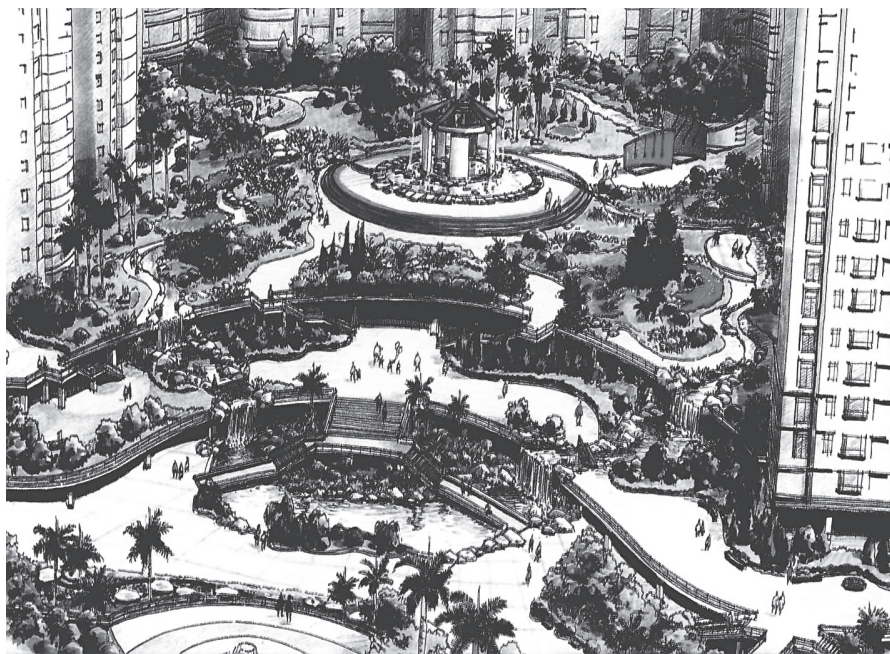
Sport va sogʻlomlashtirish funksiyasi – gidroparkalarda ham mavjud (9.6-rasm). U ochiq suv havzalari, motorli qayiq, ochiq va yopiq hovuz, gidrokarusel, suv tramplini, suzuvchi maydonlar, restoranlar, koʻpriklar va kanat yoʻllardan tashkil topadi.

Sport va sogʻlomlashtirishning yangi tendensiyalaridan, bu uni yilboʻyi foydalanish imkoniyatini yaratishdir. Basseyn suvini isitish, basseyn ustini yopiladigan qilib loyihalash, qiziqarli boʻlish maqsadida «dengiz toʻlqini» va shu kabilar tashkillashtirilmoqda (9.7-rasm).

Oilaviy hordiq chiqaruvchilarga bogʻda gulzor, kulolchilik va haykaltaroshlik namunalari, ayvonchalar qurish mumkin (9.8-rasm).

9.6-rasm.

9.7-rasm.

9.8-rasm.

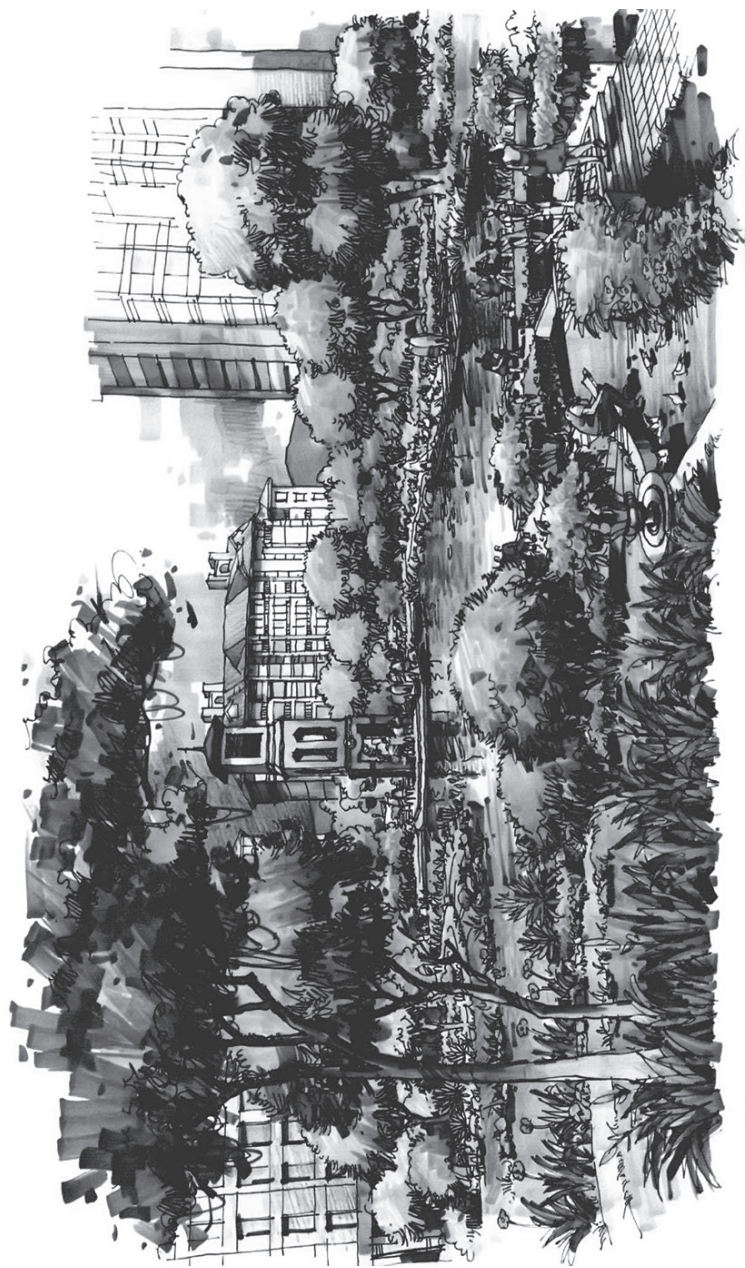

9.9-rasm.

Ushbu manzilda yoshi ulugʻ, keksalarga ham qulay imkoniyatlar hisobga olinadi. (9.9-rasm).

9.1. Terassa - ovqatlanish joyi

Bogʻning umumiy tashkil etuvchi markazi sifatida katta, shamol va noqulay ob-havodan himoyalangan, ochiq havoda bayram tadbirlari oʻtkazishga moʻljallangan maydoncha rejalashtirish mumkin. Bunday terrasani gullar hamda turfa yoritgichlar bilan bezash mumkin (9.10-rasm).

9.10-rasm.

X bob. «SAN'AT» MAVZUSIDA BOG' VA PARK LOYIHASINI YARATISH

Turfa zamonaviy ko'rinish kasb etgan bog'lar orasida alohida ajralib turadigan turi – «gapiruvchi» instalatsiyalar (10.1-rasm).

Bir tomondan, ularni yangi texnologiyalar, usullar va yangi materiallardan foydalanganligi birlashtirsa, boshqa tomondan, bu bog'lar landshaftning zamonaviy me'moriy tendensiyalari va san'atning turli yo'nalishlari in'ikosi sifatida paydo bo'ldi. Buni, «Art-landshaftlar» deb atashimiz ham mumkin (10.2-rasm).

Zamonaviy «Art-landshaftlar» shakllanishida, qaysidir ma'noda, an'anaviy landshaft – obodonlashtirish texnikasi ta'sir etdi: o'simliklarni ekish va parvarish qilish usuli o'zgarishsiz qoldi (10.3–10.4-rasmlar).

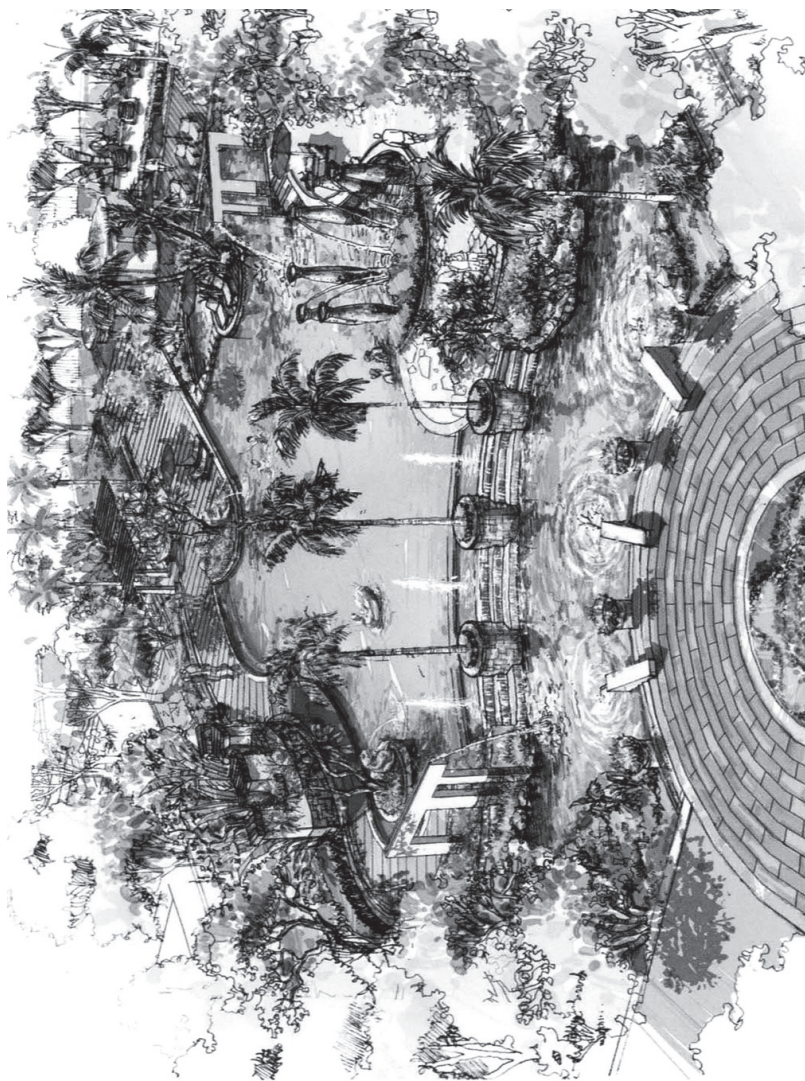
Bog' yaratishga yondashuv esa o'zgardi – zamonaviy bog' yakun topgan kompozitsiyaga, muzey instalatsiyasiga o'xshaydi. XX asr oxiriga kelib «Art-landshaft» ancha shakllandi. Bu bog'larni – o'tgan asrning san'atdagi izlanishlar natijasi, deb aytishimiz mumkin.

«Art-landshaft» guruhida muayyan uslub yo'nalishlari kuzatiladi. Bog' tarkibiga qarab ularni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

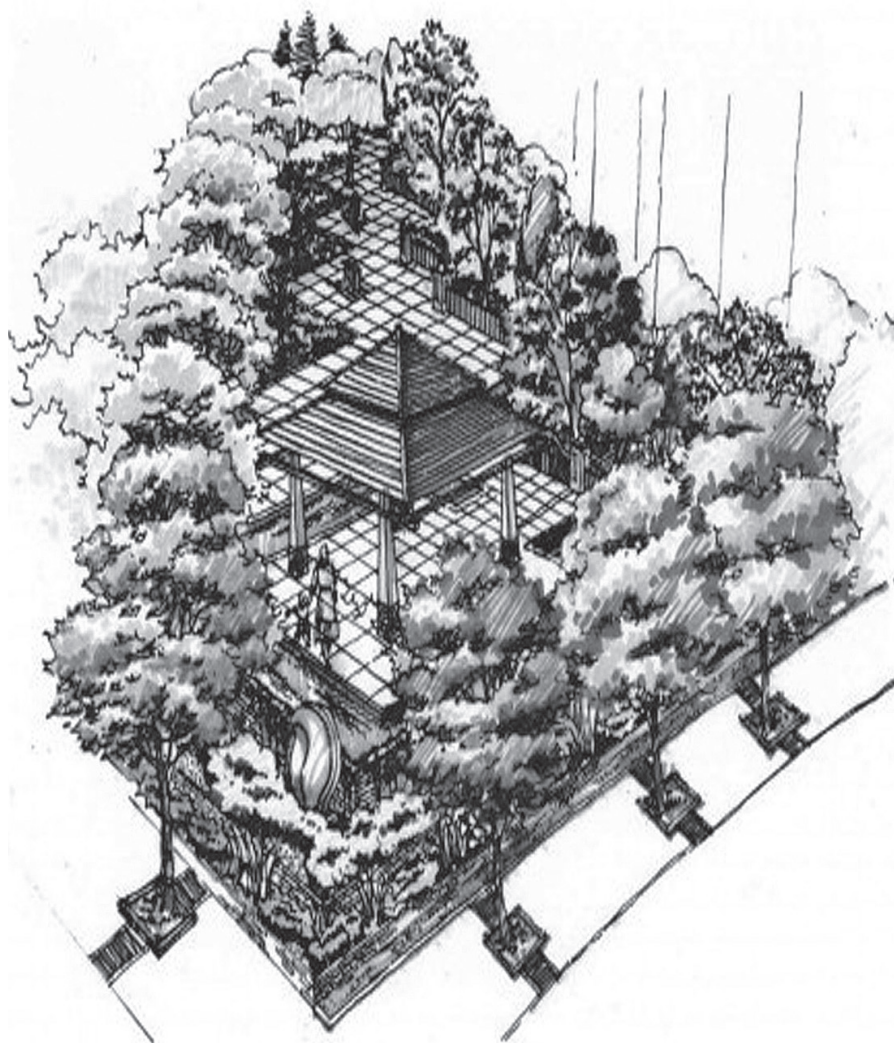
- kinetik bog';
- bog' o'yini;
- eksponatlar bog'i;
- instalatsiyalar bog'i;
- sun'iy elementli bog'lar.

10.1-rasm.

10.2-rasm.

10.3-rasm.

10.4-rasm.

Oddiy bog'ning san'at darajasiga aylanishi ancha vaqtni talab etadi. Vaqt o'tishi bilan bu kabi san'at asarlarini yaratishda yangicha uslublarga murojaat qilindi. Bog'ning san'at qiyofasiga kelishida beton o'rniga oyna materiallar ishlatilishiga to'g'ri keldi (10.5-rasm).

10.5-rasm.

XI bob. FAVVORA

Favvora – biror manbadan chiqqan suv biror joyga tushib va yana qayta ishlatiladigan qurilma. Ular kishiga estetik zavq berishi bilan ahamiyatlidir (11.1-rasm).

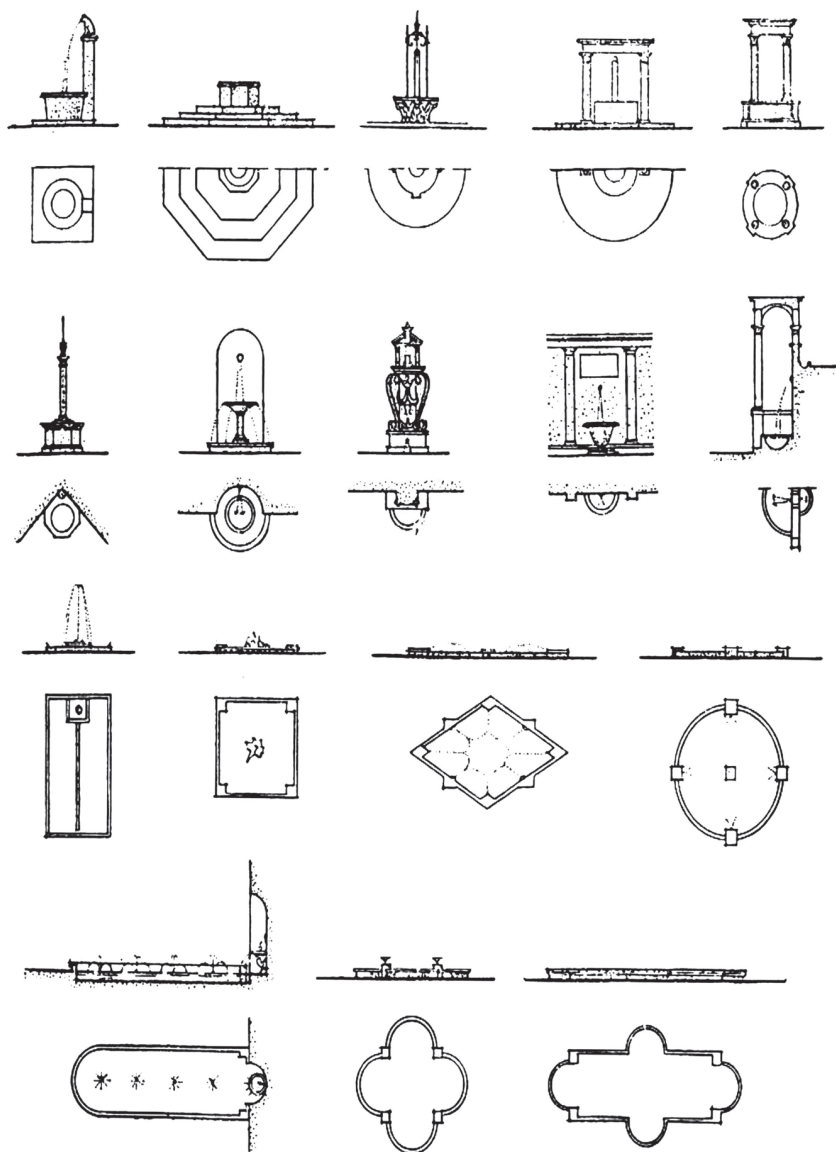
Favvora (fontan) – sun’iy bosim ostida yuqoriga otiluvchi suv oqimi va uni hosil qiluvchi inshoot. Dastlab, favvoradan ichimlik suvi manbayi sifatida ham foydalanilgan, keyinchalik, shahar maydonlari, saroy va bogʻlarni bezash, havoni salqinlashtirish vositasi sifatida qoʻllanilgan. Favvoralar quduq, chashma, hovuz kabi suv inshootlari bilan bogʻliq (11.2-rasm).

Favvorada meʼmorlar tomonidan oqar suvning badiiy estetik jihatlari namoyon qilingan (11.3–11.4-rasmlar).

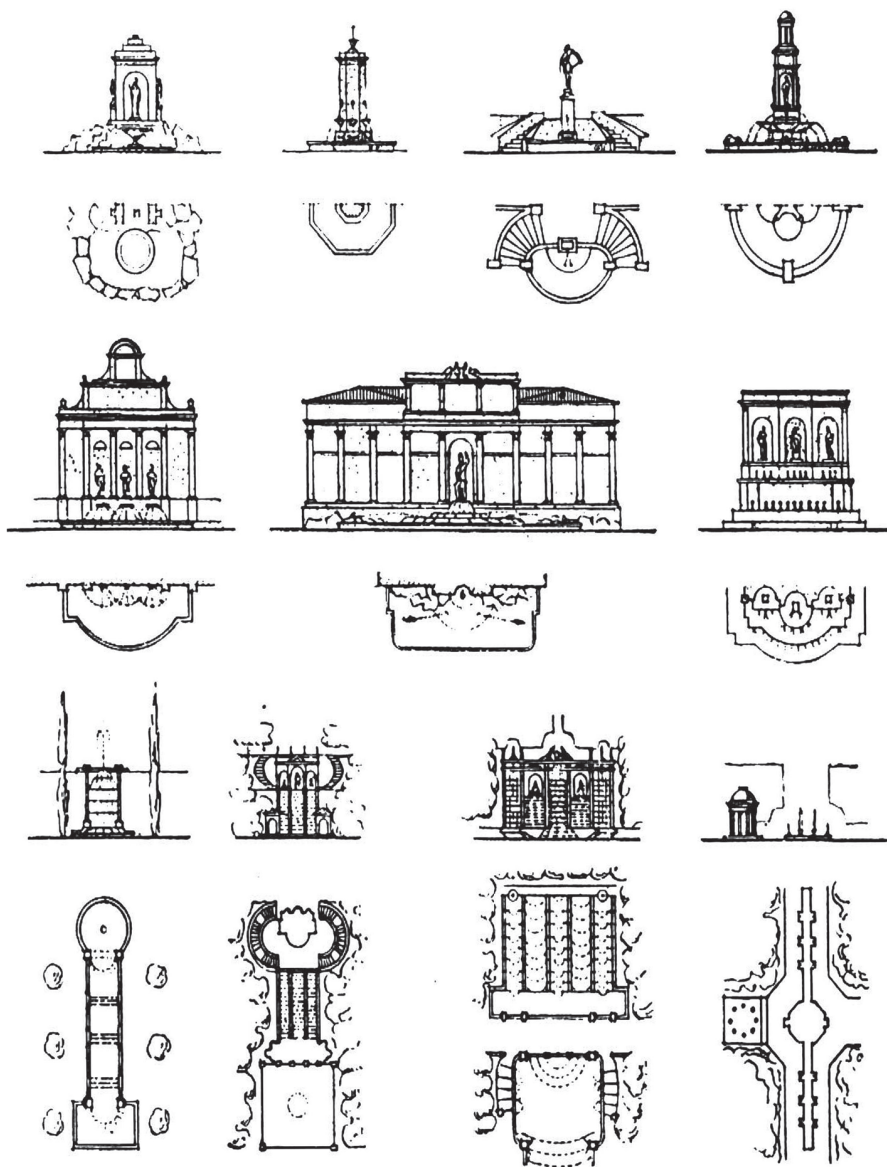
Ellinizm davrida meʼmoriy mujassamot markazini belgilashda daraxt, haykal bilan bir qatorda, favvoralar ham muhim oʻrin tutgan (Gerkulanumlaf «terassa» uylari va boshqalar). Ular, asosan, serhashamligi bilan farqlanadi.

Favvoralarining bezak jihati Magʻribdagi haykaltaroshlik asarlari bilan bezatilgan «Madina az-Zahra» saroy majmuasida, jez va tilladan ishlangan «al-Humro» saroyi favvoralarida oʻz aksini topgan.

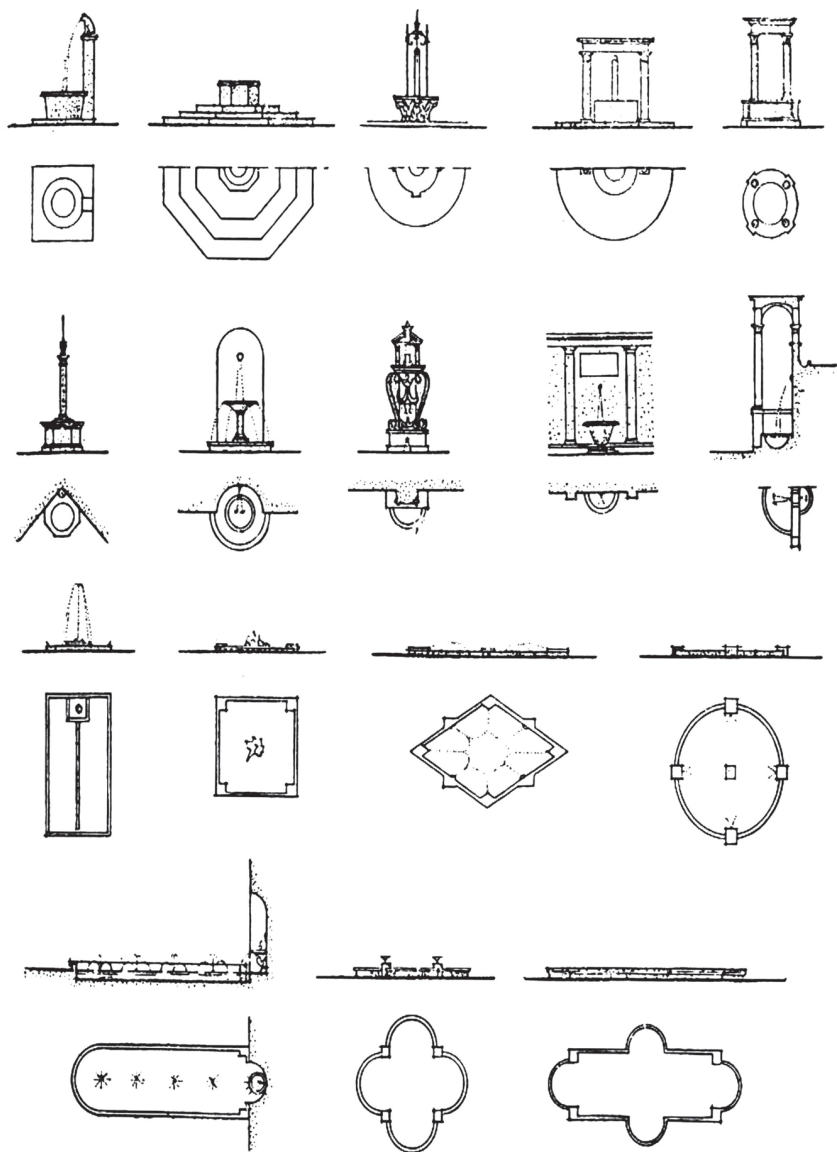
Shoh Abbos davrida Isfahon (Eron) xiyobonida koʻpgina hovuzlarni favvoralar jonlantirib turgan, Yevropada Upgʻonish davri va Barokko davrlarida saroy bogʻlar mujassamotida favvoralar muhim oʻrin egallagan (masalan, Tivolidagi d’ Est’ye villasi, 1550–72, meʼmori P. Ligorio). Klassitsizmning serhasham favvorolari (Versaldagi Katta kanal, Appolon va Laton

11.1-rasm.

11.2-rasm.

11.3-rasm.

favvorolari, Petrodvoretsdagi Katta Kaskad kabilar) ulugʻvorligi bilan ajralib turadi. Turkiyadagi favvoralar – chashmalar uy devoriga tutash peshtoqsimon yarim doira shiypon yoki rotonda ichiga qurilgan. XVIII asrdan favvoralar ochiq maydonlarda murabba, koʻpburchak yoki doira tarhli qilib qurilgan, marmar bilan qoplanib, bejirim koʻrinishga ega boʻlgan; sirtlari ravoqlar, jez panjaralar bilan bezalgan (Turkiyaning Toʻpqopu saroyidagi favvoralar).

Oʻrta Osiyoda favvora qurilishi XIV–XV asrlarda keng rivojlangan. Amir Temur bogʻlariga ishlangan favvoralar haqida yozma maʼlumotlar saqlangan. Bu favvoralariga suvlar maxsus moslamalar (sopol quvurlar)dan hovuzlarga tushib, ariqchalar

11.4-rasm.

11.5-rasm.

orqali tashqariga oqib chiqqan. Hovuz atrofi har xil rangdagi marmar toshlar, rang-barang gullar tasviri bilan bezatilgan.

Hovuzlarga quyiladigan ariqchalarning qirg'oqlari ham marmar toshlar bilan qoplangan. Qo'lyozma kitoblar (Nizomiyning «Xamsa», Boburning «Boburnoma» va boshqalar) ga ishlangan miniaturalarda favvoralar namunalari aks ettirilgan.

O'zbekistonda favvoralar, asosan, madaniyat va istirohat bog'larida, shahar maydonlarida, jamoat binolari oldida bunyod etilgan (Toshkentdagi Alisher Navoiy nomidagi davlat akademik katta teatr maydoni, 1947; Xadra maydoni, 1952–1953; Navoiydagi «Farhod» va «O'zbekiston daryolari», 1970 va boshqalar) (11.5-rasm). Mustaqillik maydonidagi favvoralar (1970–1974) katta texnik imkoniyatga ega bo'lgan, qator jo'mrakli, ajoyib manzarali murakkab muhandislik inshooti hisoblanadi.

Hozirgi zamon favvorolari fan-texnika yutuqlari asosida bunyod etilmoqda, oqshomda ular harakatdagi rangli nurlar bilan yoritiladi. Suvning shovullashi musiqiy ohanglar bilan muvofiqlashtiriladi.

Tabiiy shakllangan favvoralar – geyzerlar deb nomlanadi (11.6-rasm).

Lekin nafaqat suv favvorolari bo'lgan, Petrov davrida bayram paytida shampan vinoli favvoralar bo'lgan (11.7-rasm).

11.6-rasm.

11.7-rasm.

XII bob. O‘SIMLIKLAR MAVZUSIDA FAVVORA LOYIHASINI YARATISH

*Vazifa: O‘simliklar mavzusida favvora loyihasini yarating,
eskiz chizing.*

12.1-rasm.

12.2-rasm.

XIII bob. HAYVONLAR MAVZUSIDA FAVVORA LOYIHASINI YARATISH

*Vazifa: Hayvonlar mavzusida favvora loyihasini yarating,
eskiz chizing.*

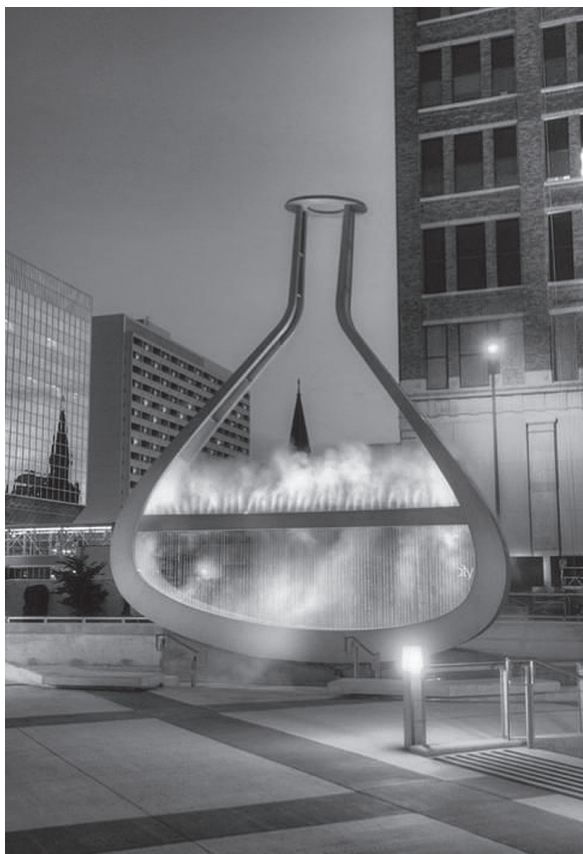
13.1-rasm.

13.2-rasm.

XIV bob. DEKORATIV FAVVORA LOYIHASINI YARATISH

Dekorativ favvora dunyoga kelganiga ancha vaqt bo'lgani yo'q, dastlab, uning vositasida dalalar va bog'lar sug'orilgan (14.1-rasm).

14.1-rasm.

Ilk favvoralar Misr va Mesopotamiyada paydo bo'lgan. Ularni yaratishda marmardan foydalanilgan. Qadimgi Rimda favvora suv tizimining bir qismi edi, vaqt o'tib favvora dekorativ qiyofa kasb etdi.

14.2-rasm.

14.3-rasm.

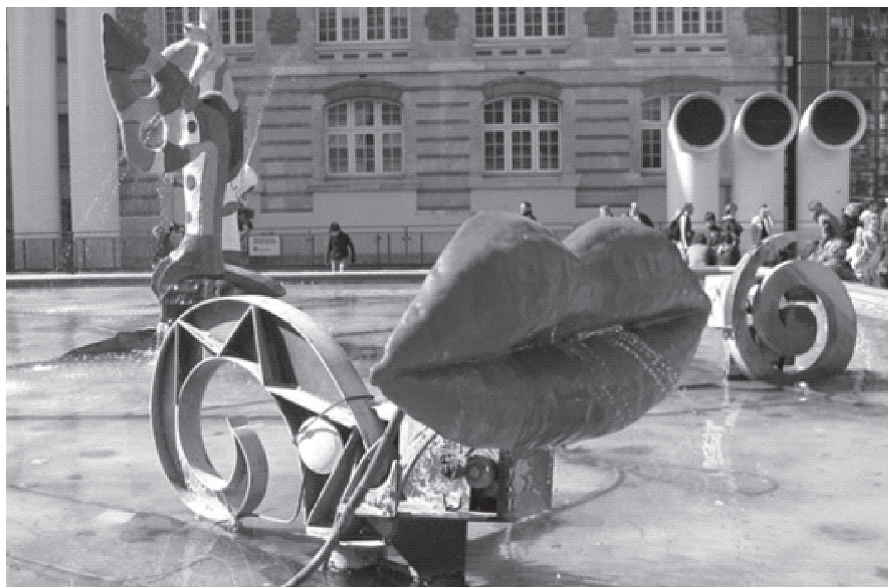
Vaqt o'tishi bilan favvora konstruksiyasi va dizayni (oqimidan boshlab hovuz shakligacha) o'zgarmoqda (14.2–14.3-rasmlar).

Bugungi kunda favvoralar bog'lar va istirohat bog'larida, manzarali, shahar ko'rki, bezak sifatida ham qurilmoqda.

Agar siz park yoki bog'ni bezashga qaror qilsangiz – ham estetik, ham amaliy maqsadlarga erishgan bo'lasiz. Bog'dagi favvora nafaqat bezak uchun, balki bog'ning ekotizimini muvozanatda saqlab turishi uchun kerak.

Dekorativ favvora – jazirama issiq kunlarda har doim odamlar gavjum bo'lgan va sokin yoz kechalarida dam olishga mo'ljallangan maskan.

Manzarali favvoralar – klassik va zamonaviy bo'lishi mumkin (14.4-rasm).

14.4-rasm.

Manzarali favvoralar quyidagicha tasniflanadi:

1. Hajmi va manzili bo'yicha:

- ko'chada;
- ichki (xona yoki stolda).

2. Dekorativ ijrosi bo'yicha:

- tabiiy landshaftlar yoki me'moriy inshootlar kompozitsiyasi;
- abstrakt kompozitsiyasi.

Klassik haykal-favvoralar alohida ko'rib chiqilishi mumkin.

3. Dinamik oqimi bo'yicha:

- suvning uzluksiz va bir xilda chiqishi;
- yorug'lik va tovush effektlariga bog'liq bo'lmagan, uzilib yoki bir maromda bo'lmagan oqim;
- yorug'lik va tovush effektlariga bog'liq bo'lgan, uzilib yoki bir maromda bo'lmagan oqim.

4. Yoritilishi bo'yicha:

- yoritgichsiz;

- bir rang bilan doimiy yoki dinamik yorug‘lik bilan;
- turli rangdagi doimiy yoki dinamik orqa yoritish bilan.

5. Ovoz (musiqa) yordamida boyitilishi bo‘yicha:

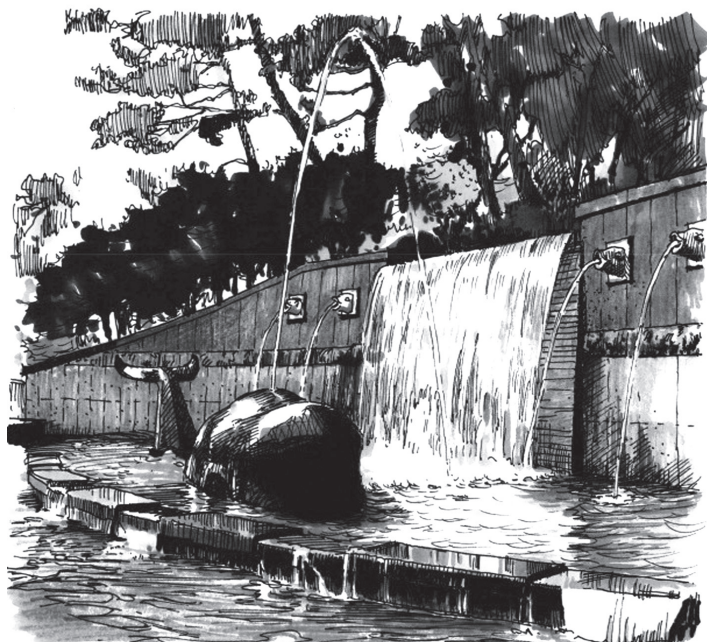
- tovushsiz;
- doimiy musiqa bilan;
- dinamik oqim va yoritishga bog‘liq tovush bilan.

6. Ulanishi bo‘yicha:

- doimiy ravishda – tagiga yoki devorga qotirilgan;
- harakatdagi – suzuvchi tuzilmalar.

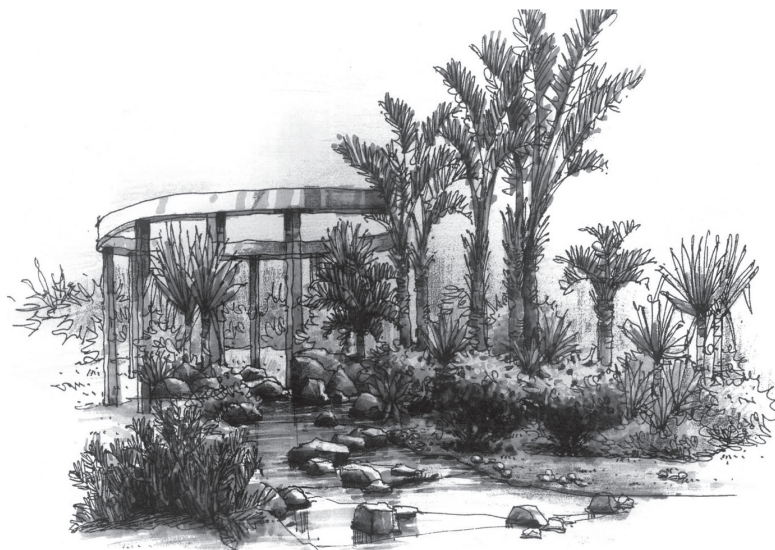
So‘nggi yillarda, dunyo bo‘ylab «suzuvchi to‘p» favvoralari keng tarqaldi.

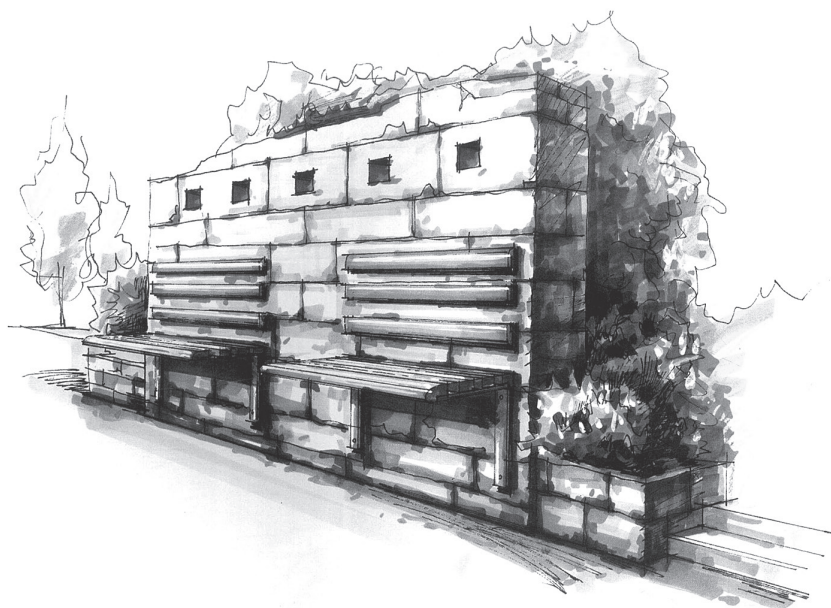
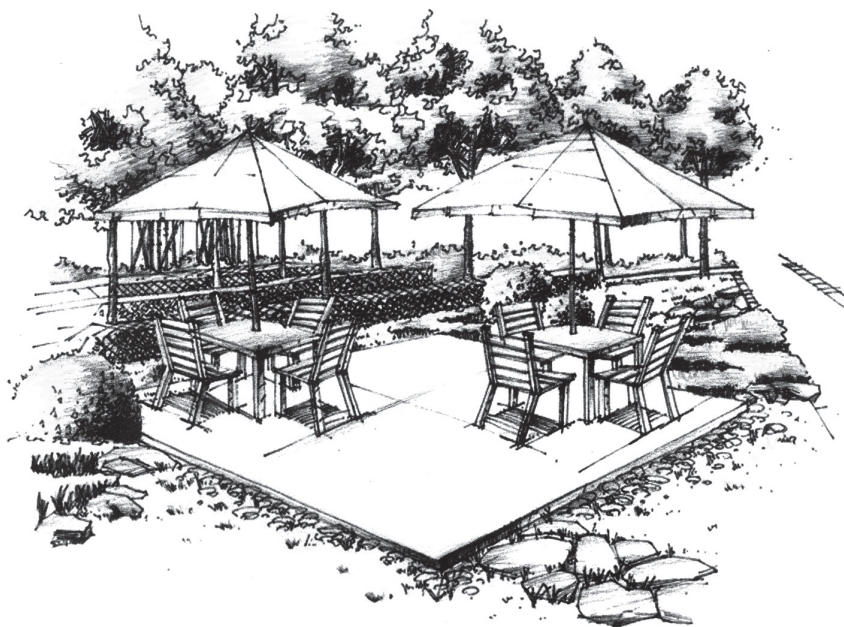
Gigiyenik xavfsizligini ta‘minlash imkonini beradigan, chanqoqni bosish maqsadida bunyod etilgan ichimlik favvoralari ham bor. Zamonaviy ichimlik favvoralarida suvni tozalovchi qurilma mavjud (14.5-rasm).

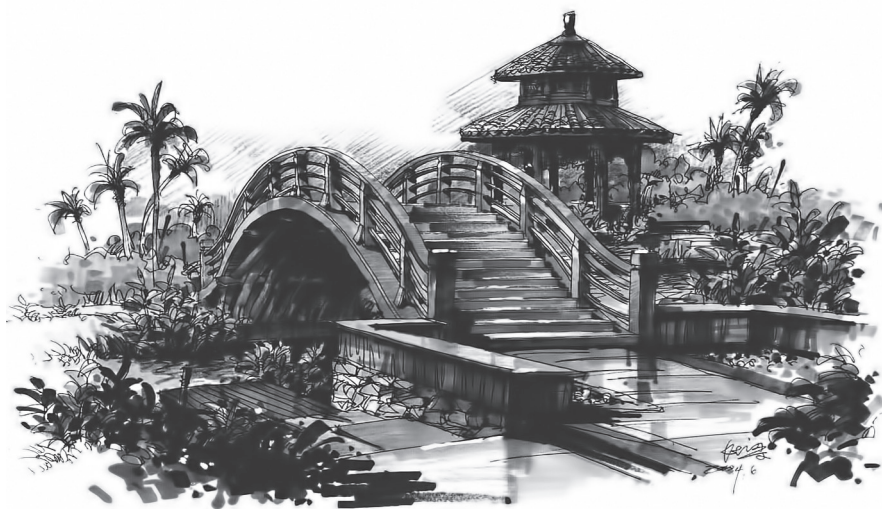
14.5-rasm.

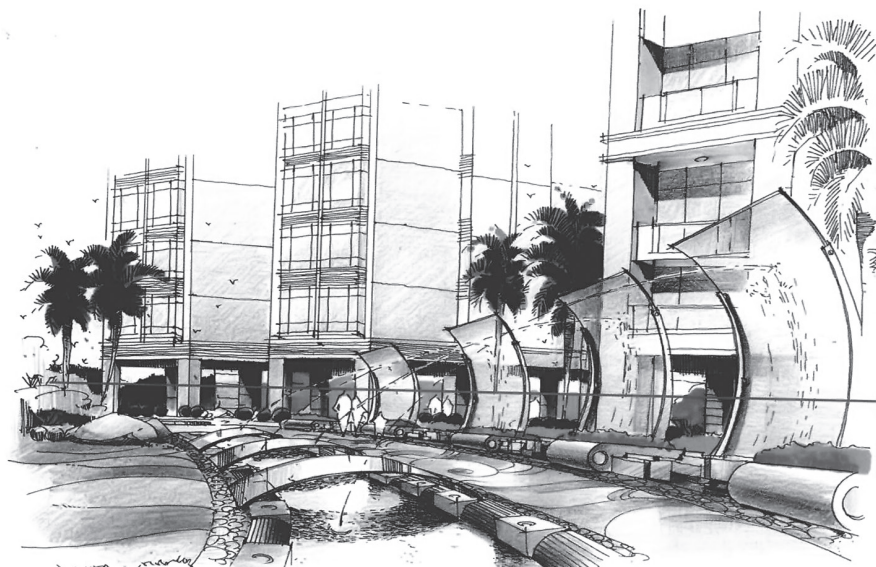
TARQATMA MATERIALLAR

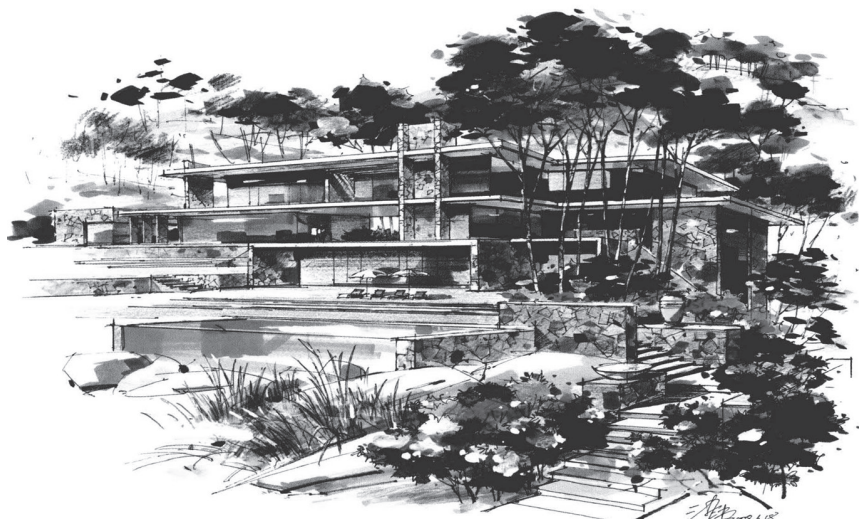
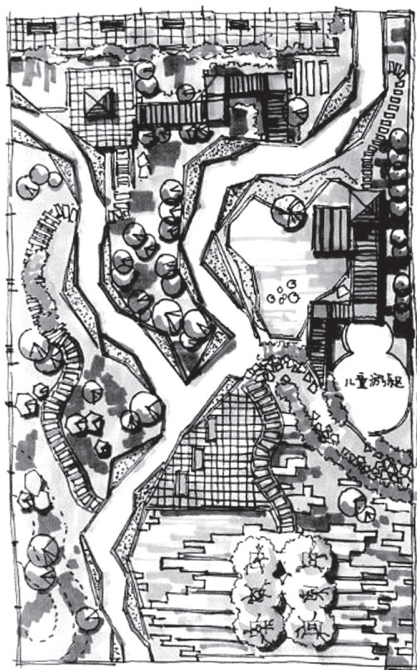
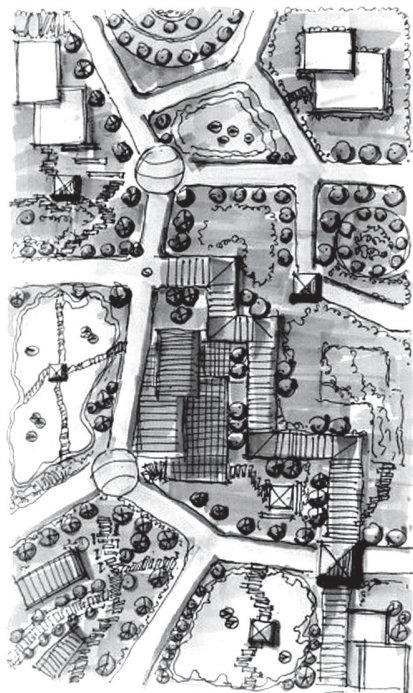

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *Karimov I.A.* Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada kuchaytirish va fuqarolik jamiyatining rivojlantirish konsepsiyasi. – T., 2010.
2. *Karimov I.A.* Tarixi boy, buguni go‘zal, kelajagi buyuk shahar. – T., 2009.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil, 7-sentabrdagi 186-sonli qarori. – T., 2007.
4. *Ablayev S.M., Yuldashev Ya.H.* Madaniy o‘rmonlar. – T., 2008.
7. *Боговая И.О., Теодоронский Т.* Озеленение населенных мест. – М., 1990.
9. *Qayimov A.Q., Berdiyev E.T.* Dendrologiya. – T., 2012.
10. *Qalandarov M.M., To‘raqulov A.* Ko‘kalamzor hududlar barpo etaylik. – T., 2008.
11. *Печеницын В.П., Азамов А.А.* Культура озеленения. – T., 2005.
12. *Нехуженко Н.А.* Основы ландшафтного проектирования и ландшафтного архитектуры. – С. Петербург, 2004.
13. *Xonazarov A.A., Sh.T. Yusupov* va boshqalar. O‘zbekiston hududini ko‘kalamzorlashtirishda foydalaniladigan asosiy manzarali daraxtlar va butalar. – T., 2008.

MUNDARIJA

Kirish	3
I bob. Bog‘ va dekorativ plastikasi haqida tushuncha	4
II bob. Stilizatsiya. O‘simlik stilizatsiyasi. Hayvonlar stilizatsiyasi	8
III bob. O‘simlik yordamida dekorativ relyef yaratish	20
IV bob. Hayvonlar stilizatsiyasi yordamida hajmli relyef yaratish	24
V bob. Mozaika	25
VI bob. Yo‘lka uchun mozaika plitkasini yaratish	35
VII bob. Arxitektura elementlari asosida bog‘ va park yo‘lkalarini yaratish	59
VIII bob. O‘simlik va hayvonlar mavzusida yo‘lka uchun plitkalar yaratish	62
IX bob. «Bolalik » mavzusida bog‘ va park loyihasini yaratish	63
X bob. «San’at» mavzusida bog‘ va park loyihasini yaratish	72
XI bob. Favvora	78
XII bob. O‘simliklar mavzusida favvora loyihasini yaratish	86
XIII bob. Hayvonlar mavzusida favvora loyihasini yaratish	87
XIV bob. Dekorativ favvora loyihasini yaratish	88
Tarqatma materiallar	93
Foydalanilgan adabiyotlar	102

M 31 Bogʻ va parklarning dekorativ plastikasi [Matn]: oʻquv
qoʻllanma/ Sh. Reyimbayev [va boshq.]. – Toshkent: «Niso-
Poligraf», 2017. – 104-b.

ISBN 978-9943-4869-7-3

UOʻK 75.023.18

KBK 85.125

Oʻquv nashri

Sh. Reyimbayev, Z. Matniyazov

**BOGʻ VA PARKLARNING
DEKORATIV PLASTIKASI**

*Oʻrta maxsus, kasb-hunar kollejlari oʻquvchilari uchun
oʻquv qoʻllanma*

Muharrir *N. Qidiraliyev*

Rasmlar muharriri *J. Gurova*

Texnik muharrir *D. Salixova*

Kompyuterda tayyorlovchi *T. Abkerimov*

Original-maket «NISO POLIGRAF» nashriyotida tayyorlandi.
Toshkent viloyati, Oʻrta Chirchiq tumani, «Oq-Ota» QFY,
Mashʼal mahallasi Markaziy koʻchasi, 1-uy.

Litsenziya raqami AI № 265.24.04.2015.
Bosishga 2017-yil 24-noyabrda ruxsat etildi. Bichimi 60×84^{1/16}.
Ofset qogʻozi. «Times New Roman» garniturası. Kegli 12,5.
Shartli bosma tabogʻi 6,5. Nashr tabogʻi 6,4.
Adadi 383 nusxa. 695-sonli buyurtma.

«NISO POLIGRAF» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent viloyati, Oʻrta Chirchiq tumani, «Oq-ota» QFY,
Mashʼal mahallasi Markaziy koʻchasi, 1-uy.